

Milíř

27
2025

ZPRAVODAJ SPOLEČNOSTI JIŘÍHO MAHENA

INTERAKTIVNÍ DOKUMENT

Kliknutím na položku **obsahu**
přeskočíte na **danou kapitolu**

ZPĚT NA OBSAH je nadpis v pa-
tičce každé stránky a je opět funkční
pro navigaci v dokumentu

Všechny interaktivní texty PDF jsou
barveny **ŽLUTĚ**

Rok 2025: odlišná pololetí

JIŘÍ POLÁČEK

Pokud se ohlédneme za uplynulými měsíci roku 2025, lze říci, že činnost Společnosti Jiřího Mahena byla v jednotlivých pololetích nevyrovnaná: v tom prvním jsme byli mnohem aktivnější. Na začátku řečeného roku vyšlo již šestadvacáté číslo *Milíře*, a to poprvé jen v elektronické podobě. Leckomu se to nelíbilo, ale tento *Milíř* je levnější, snáze se posílá a může ho dostat více lidí. Dostali jsme poměrně hodně reakcí, jež byly většinou chápavé a pozitivní; nadto nás potěšila anotace v časopisu *Duha* 2/2025.

V průběhu prvního půlroku jsme zorganizovali čtyři mahenovské přednášky, které se konaly v Mahenově památníku. První z nich jsem měl já, poté vystoupili Veronika Valentová, Marek Lollok a Hana Kraflová (více viz rubrika *Postskriptum: zprávy a informace*). Časopis *Veronica*, zaměřený na ochranu přírody, otiskl ve svém druhém čísle Mahenovo svědectví o povodních na řece Moravě a na Dunaji v letech 1919 a 1926, obsažené v knize *Toulky a vzpomínky* (1931). S Veronikou byl spjat náš významný zesnulý člen Jan Lacina, jehož památku od 21. března připomíná na kopci Sychráku u Tišnova Lacinův pařez.

V druhém pololetí jsme na čtveřici přednášek nenavázali, ale v příštím roce v tomto cyklu hodláme pokračovat. Rok jsme završili prosincovou členskou schůzí, na niž přišlo málo členů, díky zaslaným plným mocem jsme však byli usnášeníschopní. Všichni členové dostali zápis, který jsme předali též na Krajský soud v Brně; informace o schůzi je součástí uvedené rubriky *Postskriptum: zprávy a informace*. Potýkáme se s úbytkem členů, mnozí ve vymezené době neplatí členské příspěvky (stále jde o 200 Kč: tato částka by se měla posílat na účet 254733159/0300, a to vždy do konce kalendářního roku).

Jestliže se již zaměříme na následující texty, opět v nich najdeme dominantní téma. V předchozím čísle to bylo Mahenovo rybaření a jeho ichtyologické práce (v této souvislosti nás mrzí, že v Brně už neexistuje Rybářský klub Jiřího Mahena), nyní se zaměřujeme na jeho knížku *Husa na provázku*, vydanou před sto lety. V první studii Veronika Valentová přibližuje její divadelní inscenace, jichž věru nebylo málo. Pak přetiskujeme osm dobových reflexí zmíněné knížky z let 1925 a 1926, což má především dokumentární hodnotu. A do třetice úryvek z *Husy na provázku* zařazujeme do tradiční rubriky *Z dílny Jiřího Mahena*.

Autor *Kamarádů svobody* nechybí ani v mé studii o románu jeho příbuzného Vladislava Vančury *Markéta Lazarová* (1931): podnětem k jejímu napsání byly dávné kresby brněnského akademického malíře Petra Veselého. Napsal jsem i další příspěvek, osvětlující vztah Jiřího Mahena a Josefa Lady. Původně byl určen pro publikaci o Ladových rodných Hrusicích, leč tato obec již několik měsíců mlčí, a tak text i s patřičným doprovodem otiskuji zde. Vedoucí Mahenova památníku Jan Ševčík poté píše o zdejším nálezu různých dokumentů v nepoužívaných kamnech: mnohé z nich umožňují blíže poznat Karlu Mahenovou a její život.

Občas se podaří nějaký objev i na stránkách starých časopisů. Platí to rovněž o objevu kreseb Jaroslava Boudy, staršího bratra známého Cyrila Boudy, v Kulturním zpravodaji z roku 1926. Byla mezi nimi i pozoruhodná ilustrace jedné Mahenovy pohádky, takže ji přetiskujeme. Následuje a číslo uzavírá dvakrát řečená rubrika Postskriptum: zprávy a informace, obsahující dvanáct rozličných drobných textů.

Jak vidno, většinu příspěvků jsem napsal sám. Je to dáno tím, že přispěvatelů je po čertech málo, a tak mi nic jiného nezbývá, byť nezapírám, že mě to pořád baví. A když se ohlédnu, tak tento Milíř už je můj čtrnáctý!

Divadelní inscenace Husy na provázku

VERONIKA VALENTOVÁ

Před sto lety vyšla v pražském Aventinu Mahenova útlá knížka *Husa na provázku*, dílo neobvyklé v kontextu autorovy dosavadní tvorby i v kontextu české literatury. Sestává z různorodých literárních útvarů, které autor nazval v podtitulu „filmovými librety“, přičemž „film“ jako nové a perspektivní scénické umění tu nahradil spíše experimentální „nepravidelné drama“. Jiří Mahen totiž své dílo psal cíleně po čtyřletém pedagogickém působení na dramatickém oddělení Konzervatoře Brno coby návod a inspiraci pro své žáky Josefa Bezdíčka a Vladimíra Gamzu – zakladatele Českého studia.

Koneckonců tato skutečnost je naznačena v úvodu knihy nazvaném „To“, který je sám o sobě poetickým a zároveň naléhavým literárním opusem. Velká bílá husa, která si na provaze vede za sebou člověka – symbol umění, jež si chcete ochočit, ale ono si ochočí vás – je dodnes tím nejznámějším obrazem a pojmem z celé knihy, a to především díky jedné z našich nejslavnějších alternativních scén: brněnskému Divadlu Husa na provázku, pro jehož název a program se stala roku 1967 podnětem právě Mahenova předmluva. Jak vzpomíná Josef Bezdíček, Mahen nebyl pouze inspirativní pedagogickou osobností, ale i aktivním pomocníkem při shánění financí a podpory. Jedna ze suplik za jeho žáky byla zaslána na nejvyšší správní místa země Moravské a nepostrádala pragmatické ani emotivní zabarvení:

„... A tak se pár lidí, v čele s mladým Bezdíčkem, mým žákem, rozhodlo, že se pokusí o vlastní záchranu a o věc, která opravdu je krásná: jít s uměleckým repertoirem ven, studovat a dělat kariéru na vlastní pěst... Pracují podle mých dramaturgických zásad... Mají chuť do práce... a jde jenom o to, aby udělali první krok přes práh. A tu se jim klade opravdu tolik překážek, že to až překvapuje... Prosím Vás: dejte zatím, než bude vyřízena, pokyn okresním správám politickým, aby nechaly ty lidičky hrát... Jednou za čas začne se na Moravě něco pěkného dělat a už si to zkažíme pro pár divadelních agentů, kteří ráčí mít u nás umění v pachtu... nejde o žádný švindl a výdělkářství, za to Vám ručím čestným slovem.

Jde ovšem o určité quijotství, ano –, ale od kdy se mají Quijoti mordovat ve prospěch divadelních šmírů? Jsem přesvědčen, že nedáte zahynouti...“¹

Husa na provázku vyvolala a vyvolává řadu reakcí: Mahenův žák a přítel Vítězslav Nezval z ní byl nadšen, o čemž svědčí jeden z dopisů: „...přečetl jsem to třikrát, budu číst znova a znova hlavně Diderotovce a Clowny. Děkuji Vám ze srdce za Clowny, Vy víte, jak úžasnou radost jste mi udělal... Jste v této knize jediný moderní básník v Čechách, tak jak já si představuji moderního básníka... Dal jste si absolutní svobodu a napsal dílo, do kterého jsem zamilován.“² Hodnocení ostatních už byla méně osobní, ale převládaly spíše reakce příznivé. Těsně po vydání se k dílu vyjadřovali také například Julius Fučík, Bedřich Václavek či A. C. Nor, později divadelní teoretici Antonín Dvořák, Vladimír Justl nebo Bořivoj Srba a neaktuálněji Marek Lollok v hesle pro slovník *Moderní česká divadelní hra (1896-1945)*, vydaný v nakladatelství Academia v loňském roce.

JEVIŠTNÍ ZTVÁRNĚNÍ MAHENOVÝCH TEXTŮ

V knize najdeme libreto *Klaun Čokoláda*, scénáře *Válečná loď*, „*Bellerophon*“, *Muž, který sedí a přece jde čili Poklad krále Kadma a Trosečníci v manéži* a ryze prozaické *Diderotovce čili „Ale ano!“* a *Krále Davida mezi psy a kočkami*.

Téměř celistvého uvedení se *Husa na provázku* dočkala v dubnu roku 1985 v Dětském studiu Divadla na provázku pod pedagogickým vedením Petera Scherhaufera. Měla sice šest částí, ale rámovaly ji výstupy To, tedy variace na Mahenovu předmluvu, a závěrečná *Tíráž*; vynecháni byli *Diderotovci* a *Poklad krále Kadma*. Jednotlivé části režírovali kromě Petera Scherhaufera (*Tó*) Petr Pochylý (*Klaun Čokoláda*), Alena Ambrová (*Válečná loď*, „*Bellerophon*“), Vojtěch Fatka (*Trosečníci v manéži*), Martin Havelka (*Král David mezi psy a kočkami*) a Petr Osolobě (*Tíráž*). Projekt byl přijat dobovou kritikou velmi pozitivně.

Klaun Čokoláda, který celou knihu zahajuje, vyšel samostatně už o rok dříve v Pásmu. Klaun Marius Dunan po skončení úspěšné kariéry ztrácí smysl života. Ve snu se mu zjeví Kristus a radí mu, aby rozdával radost chudým dětem, ale ty se klaunovi nesmějí, protože mají hlad. Klaun si vzpomene, že v dětství nejvíc toužil po čokoládě, začne ji tedy krást a rozdávat dětem. Nakonec se děti nespokojí jen s čokoládou a klaun pochopí, že jeho úkol nekončí. *Klaun Čokoláda* jako jediný z oněch šesti částí splňuje svými scénickými poznámkami alespoň náznakem podobu scénáře pro němý film. Opakující se výraz „obrázek“

1 BEZDÍČEK, Josef. Učitel a přítel. In *Čtení o Mahenovi a Těsnohlídce*. Praha: Miroslav Stejskal, 1941, s. 95.

2 MAHENOVÁ, Karla. *Život s Jiřím Mahenem*. Praha: Mladá fronta, 1978, s. 127.

symbolicky k filmu odkazuje, ale z jemně sarkastického vyznění samotného textu je patrné, že ho ani sám Mahen nepovažoval za regulérní filmový scénář.

Samostatně byl *Klaun Čokoláda* uveden roku 1933 v Novém avantgardním divadle Unitárie v Praze v dramatinaci Františka Němce a v režii Miry Holzbachové. Invenčně bohatá podívaná, inspirovaná biomechanikou a ztvárněná na konstruktivistické scéně uprostřed diváků, ovšem příliš nezaujala hereckými výkony. Pouze Antonín Kurš, jak se dozvídáme z referátu Vladimíra Müllera, uměl „při vši stylizovanosti dát postavě clowna lidský obsah a opravdovost“ a podle Jindřicha Vodáka dokonce vytvořil postavu „opravdu lidsky prožitou, v tesknosti i něze, v obratnosti úskoků, v radostné a zářné šlechtynosti“.³ Němcova dramatinace byla dokonce ostřeji vypointována než u Mahena⁴ – a možná proto měla větší divácký úspěch při moravském turné (v Brně, Ostravě a Olomouci) než v samotné Praze. V pozdějším nastudování Dětského studia Divadla na provázku se podařilo přirozeně a bez zbytečné piety vystihnout „tíživost pocitů a tužeb“ mladé generace.⁵

Válečná loď „Bellerophon“ se prozatím na divadle objevila jen v „provázkovském“ uvedení, a to v podobě baletní féerie, která vynikala především

Klaun Čokoláda v Novém avantgardním divadle Unitárie (1933)

Foto: archiv Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea

3 SRBA, Bořivoj. Antonín Kurš a dělnické divadelní hnutí. In *Divadlo* 12, 1961, č. 5, s. 348.

4 FISCHER, J. L. Clown hledá svůj domov. In *Pocta a výzva*. Brno: Dramatický svaz, 1934, s. 62.

5 KŘÍŽ, Jiří. Hold Jiřímu Mahenovi. In *Brněnský večerník* 16, č. 78, 22. 4. 1985, s. 3.

Klaun Čokoláda v Dětském studiu Divadla na provázku (1985)

Foto: archiv Centra experimentálního divadla

svým výtvarným pojetím.⁶ Je s podivem, že se tato kubofuturistická, výmluvná a tvárná črta neobjevila na scéně alespoň v meziválečném období.

Vůbec prvního jevištního ztvárnění se z celé *Husy na provázku* dočkal již roku 1926 *Poklad krále Kadma* jako součást silvestrovského pořadu v Osvobozeném divadle v Mozarteu, dle stručné novinové zprávy „na příliš prostém podiu“.⁷ Inspirací se Mahenovi staly humoresky francouzského dramatika a prozaika Georgese Courtelina a zároveň moderní pokusy s psychoanalýzou, které zdárně parodoval. Zamýšlen byl podle autorových slov původně především pro film. Krátká hříčka, kde pacient uvádí psychiatra do hypnotického stavu, aby od něj získal informace o uschovaných penězích, končí vtipnou pointou, při níž nakonec lékař naučtuje neúspěšnému zloději vysoký účet za vyšetření.

Podobně vtipný a detektivní náboj mají také *Diderotovci* či *Ale ano!* Příběh spolku vzdělaných pragmatiků, kteří získají značný obnos z dědictví mladíka Fernanda Chabriera ke svému projektu Organizace lidových zábav ve velkém coby souboj s příliš literárními divadly, je postavený na principu léčky. Prvotní

⁶ (jsu). MAHEN v dětském provedení. In *Zemědělské noviny* 41, č. 157, 6. 7. 1985, s. 5.

⁷ S. Silvestr „Osvobozeného divadla“ pro Proletkult. In *Rudé právo* 8, č. 7, 9. 1. 1927, s. 6.

inspirací se v tomto případě Mahenovi stala novela o panu Wilkesovi Denise Diderota. Vítězslav Nezval byl *Diderotovci* nadšen ještě více než *Trosečníky*. V dopise Jiřímu Mahenovi píše:

„Vy nevíte, jak se kořím před tímto dílem. Je to geniální, klasické, romantické – moderní, krásné. Je to krásnější než Poe či Apollinaire, originální myšlenka, děj geniálně vymyšlen, jedinečná kompozice, jemné, napínavé, lyrické bez změkčilých slov, překvapivé, krásné, krásné. Tato povídka má něco téměř zázračného. Vidím tu ulici, knihkupectví, zahradu, mám, čta ji a mysle o ní, onen vzácný jev, který asi znáte a který nazývají psychiatrové „iluze již viděného“. Zdá se mi, že jsem to někdy dávno doslova a do písmene prožil. Nepředstavuji si při tom žádnou známou ulici, vidím tu ulici, o níž píšete, ač jsem ji nikdy neviděl...“⁸

Nezval v tomto krátkém vyznání přesně vystihuje poetiku Mahenových kratších prozaických útvarů, k níž měl ve svém raném tvůrčím období velmi blízko. Počátkem října roku 1987 byli uvedeni *Diderotovci* v dramatinizaci Evy Bezděkové a režii Iva Krobota coby zahajovací počín Divadélka Na hradbách v brněnském Státním divadle. O podobě inscenace si můžeme udělat představu jen z dochovaného scénáře, několika fotografií a strohých novinových zpráv. Nejobsáhlejší recenze bohužel hodnotí jen „necharakterní a nevýznamný“ text, jehož historii a kontext zcela pomíjí, a o režijním či hereckém pojetí se nezmiňuje.⁹

Trosečníci v manéži se inscenátorům jeví jako nejnosnější, o čemž svědčí jejich nejčastější uvedení. Výstupy dvou klaunů, ztroskotanců na pustém ostrůvku, jsou rámovány a doprovázeny dvěma hlasy megafonů. Podnikavý tlustý Klaun Dvojka se postupně stává boháčem, vychrtlý Klaun Jednička naopak zchudne. Ostrov mizí po obrovském výbuchu, který přináší nápis: Země je kulatá. V závěrečném baletním chaosu klauni sjíždějí z vrcholu cirkusu a snášejí jednotlivé díly světa.

V lednu roku 1928 nastudovalo *Trosečníky* Osvobozené divadlo v režii Jindřicha Honzla. Titulní postavy hráli Miloš Nedbal a Bedřich Rádl. Marie Majerová o něm v Rudém právu napsala: „Dva melancholičtí klauni byli osou příběhu, oživeného pejskem, psem, ironickým intermezzem, groteskou a tabákovým tangem. Jevišť žilo výhradně pohybem, schematizovaným, organizovaným a důmyslně zdramatizovaným do zadumané kratochvíle beze slov, jejíž veselí bylo potaženo pavučinou a jejíž lyrika zněla mollově...“¹⁰

Trosečníci v manéži se dočkali uvedení i na počátku čtyřicátých let v Divadle

8 MAHENOVÁ, Karla. *Život s Jiřím Mahenem*. Praha: Mladá fronta, 1978, s. 127.

9 KLUČAROVÁ, Hana. A z Mahena zůstal jen klobouk... In *Rovnost* 102, č. 238, 10. 10. 1987, s. 5.

10 JUSTL, Vladimír. Jedna z tváří Jiřího Mahena aneb *Husa na provázku*. In *Divadlo* 10, 1959, č. 6, s. 442.

Větrník v interpretaci Vlastimila Brodského a Jaromíra Pleskota pod režijním vedením Josefa Šmídy. Umělecké kvality i politické peripetie během vzniku i samotného uvádění jsou podrobně pojednány v knize *Divadlo Větrník* Zdenka Hedbávného.¹¹ Roku 1960 zaujala Mahenova klauniáda režiséra Jana Švankmajera, který ji v Divadle masek v Semaforu uvedl jako třetí část inscenace *Škrobené hlavy* (spolu s Nezvalovou *Historií řadového vojáka* a vlastním textem *Hráči*). Klauny ztvárnili Juraj Herz a Jiří Procházka. Výraznou inspirací se *Trosečníci v manéži* stali roku 1977 pro soubor tehdy ještě prostějovského Hanáckého divadla v inscenaci *Ekkykléma* v režii Svatopluka Vály. Jednalo se o montáž z textů Alexandra Bloka a právě Jiřího Mahena.

Inscenace Ale ano (1987) Foto: archiv Národního divadla Brno

Vliv Mahenových Klaunů lze do jisté míry nalézt také v autorské tvorbě Boleslava Polívky v Divadle na provázku. V klauniádě *Pezza versus Čorba* (1975) spolu o manéž soupeří dva konkurenční klany, v inscenaci *Pépe* (1974) shledává Ladislava Petišková podobný „sociálně kritický pohled a humanistický přístup ke skutečnosti,¹² ale nejvýrazněji se Polívka původní předlohou inspiroval v inscenaci *Trosečník* (1977), která se před zraky publika vrátila v devadesátých letech v obnovené verzi coby první premiéra nově otevřeného Divadla Bolka Polívky.

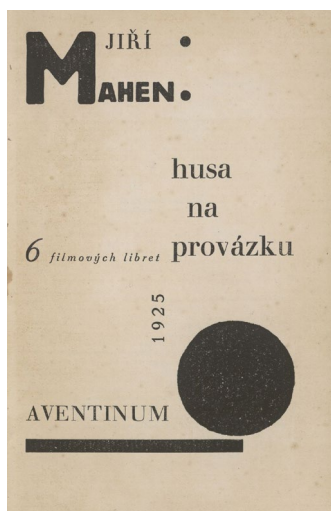
¹¹ HEDBÁVNÝ, Zdeněk. *Divadlo Větrník*. Praha: Panorama, 1988, s. 51–62.

¹² PETIŠKOVÁ, Ladislava. Polívkovo autorské herectví. In Polívka, Boleslav – Hájek, Petr – Štátný, Andrej. *Předběžný portrét*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 234.

Poslední část *Husy na provázku* vychází z autorových vzpomínek na dětství. Pohádkový příběh *Král David mezi psy a kočkami* vypráví o dobrodružství malého pekařova synka Honzíka Svítílů, snícího v prokřehlém stavu uprostřed děsivé vánice sen o spravedlivém království hadů, ptáků, psů a koček, do něhož se po smrti dostanou ti, kteří na zemi trpěli. V prozatím jediné inscenaci Dětského studia Divadla na provázku pracoval Martin Havelka s nejpočetnější skupinou dětí, vsadil na obsah, děj, popis a hravost a ponechal interpretům značnou svobodu projevu.¹³ Režisér a scenárista Antonín Dvořák doporučil *Krále Davida* k televiznímu zpracování, k němuž ovšem v šedesátých letech ani později nedošlo.¹⁴

Nad „filmovostí“ *Husy na provázku* se zamýšlela od jejího vzniku řada recenzentů a teoretiků, nejdůkladněji počátkem osmdesátých let Zdeněk Smejkal ve sborníku studií věnovaných Mahenovu dílu.¹⁵ Filmového ztvárnění se žádné z libret prozatím nedočkal, ačkoliv režisér Rudolf Myzet měl údajně ve dvacátých letech při svém pobytu v Hollywoodu v plánu natočit alespoň tři z jejích částí.¹⁶

Jiří Mahen v *Huse na provázku* vytvořil experimentální, inspirativní a živé dílo, které se vymykalo klasickým žánrovým a formálním kategoriím. Tento pestrý soubor šesti útvarů absorboval různé literární vlivy a jevy své doby, snažil se o narušení hranic mezi divadlem, literaturou a filmem a dodnes je pro českou kulturu inspirativním zdrojem.

13 (jsu). MAHEN v dětském provedení. In *Zemědělské noviny* 41, č. 157, 6. 7. 1985, s. 5.

14 jč. Jiří Mahen, *Husa na provázku*. In *Divadelní noviny* 3, 1960, č. 15, s. 6.

15 SMEJKAL, Zdeněk. Paradoxy a souvislosti Husy na provázku. In *Jiří Mahen – spoluvůdce pokrokové kulturní politiky*. Brno: SVK – KJM – MVS, 1983, s. 80–85.

16 SRBA, Bořivoj. *Vykročila husa a vzala člověka na procházku: Pojd!* Brno: JAMU, 2010, s. 40.

Trosečníci v manéži: Vlastimil Brodský v Divadle Větrník (1942)
Foto: Ždeněk Hedbávný: Divadlo Větrník.

Soudobé reflexe Husy na provázku

V předchozí studii se Veronika Valentová zmiňuje o ohlasu *Husy na provázku* v dobové kritice. Z recenzentů uvádí – vedle Vítězslava Nezvala jako autora dopisu Mahenovi – jen tři, je si však vědoma, že jich bylo více. Jejich kritické soudy vyšly jak v novinách, tak i v kulturních časopisech. Omezíme-li se jen na roky 1925 a 1926, v agrárním deníku *Venkov* Mahenovu knížku zhodnotil Václav Brtník a v legionářském *Národním osvobození* Bedřich Václavek, který o ní referoval též v *Pásmu*. Další recenze otiskly časopisy *Český filmový svět*, *Kulturní zpravodaj*, *Host*, *Tvorba*, *Česká osvěta* a *Zvon*.

Autorem hodnocení v prvním periodiku byl zmíněný Vítězslav Nezval, v druhém recenzi publikoval Miloslav Novotný, ve třetím A. C. Nor (původním jménem Josef Kaván) a ve čtvrtém Julius Fučík. V posledních dvou časopisech *Husu na provázku* posoudil Vojtěch Zelinka. Kromě recenze Miloslava Novotného zde přetiskujeme osm reflexí, jejichž názvy původně většinou tvořilo Mahenovo jméno spolu s názvem jeho knížky: proto k nim přidáváme – s výjimkou recenze Julia Fučíka a zčásti soudu Bedřicha Václavka v *Národním osvobození* – nové titulky vycházející z jejich textů. Je třeba ještě říci, že Nezval a Václavek uvedli názvy některých libret zkráceně nebo chybně, případně je parafrázovali; Nezval chyboval i v uvedení podtitulu.

(rm)

CESTA DRAMATIKA JIŘÍHO MAHENA

Krise dnešního dramatu (a tím i divadla) jest z největší části krizí dramatu jakožto slovesného útvaru. Drama psané dramatikem a reprodukované hercem není podstatnou, nezměnitelnou součástí divadla. Poslední snahy o zachránění divadelnosti směřují k obnově divadla z jeho vlastní podstaty, jíž jest hra a podívaná. Tato cesta ubírá se velmi blízko cirkusu a kina, jež dnes nasycují potřebu širokých vrstev lidových po podívané. Tudy vede i cesta Jiřího Mahena, jenž svou novou knihou *Husa na provázku* se přiřadil k těmto experimentům.

V úvodu se Mahen přiznává, že ztratil víru v dnešní divadlo, jež jest jen mrtvolou, státem podporovanou. Analytické, deskriptivní, statické divadlo jest

dnes nemožné. Stavě se pod starý svůj a osvědčený prapor fantazie, usiluje o divadlo, jež jest hrou a podívanou, o tvorbu na linii, jež znamená systém divadla, cirkusu a kina. Na této linii stojí i jeho šest filmových libret.

Formou filmového libreta jest psáno vlastně jen libreto *Clown Čokoláda*, sociálně podložená chaplinovská pohádka. I zde nepracuje Mahen jako pravý tvůrce libreta filmového, neboť obstarává jen fabulaci příběhu, ale realizaci výtvarnou přenechává úplně tvůrci filmu, tvoří jen lidi, ale málo pracuje světem, jenž ve filmu jest činitelem velmi závažným. Filmu nejbližše stojí závěrečná pohádka *Král David mezi psy a kočkami*, jež by se dala dobře filmovati a vyniká svou dobře filmovou fantaskností. Jakýmsi lyrickým filmem je *Válečná loď „Bellerophon“*, stojící na hranici mezi filmem a divadlem. Neboť zde není řeč jenom značkou pro děje, zde jest ještě skutečným výrazem, materiálem, mnoho poetičnosti vězí dosud ve slovu, v slovném tvaru.

Poklad krále Kadma vyniká hlavně napínavým příběhem, jinak je psán ve formě povídky. Autor si tu ještě mnoho s filmem hraje jakožto se zajímavým novým výrazovým prostředkem. Napínavostí příběhu vyniká i libreto *Diderotovci*, jež rozvádí ryze moderní a starou Mahenovu myšlenku o propagaci veselosti a duševní pružnosti mezi lidmi. Těmto všem filmům dají se vytknouti dvě věci. Jednak jest v nich málo filmově technického zvládnutí látky, jednak jsou poněkud zatíženy filozofií, kterou bylo potřebí více ztělesnit v obraz děje, skutečnosti. Zato vynikají fantazií, jež jest předností Mahenovou, a vnitřní zdravostí a neproblematicností.

Libreto *Trosečníci v manéži* je psáno pro cirkus. Jest to pantomima, jejíž libreto je přímo nabito prostorem. Slovo jest tu jen prostředkem, ne materiálem poctivého tvoření. Dva clowni hrají tento lyrický příběh a mluví dva megafony, jež zde jsou prostředky lyrickými. Zde jest čistá poezie cirkusová, bez vlastní fabule. Jest to nejlepší číslo knihy, v němž je opravdu „kousek tvořivého divadla“.

Čtouce tato libreta vzpomínáme řady jiných dobrých libret mladších autorů a – českého filmu, jenž se vyčerpává filmováním – dramata a hodně sousedských a nezábavných, tzv. populárních románů. Nebylo by už načas, aby vzal na vědomí, že tu řada nadaných lidí pracuje pro něj a že jest mu potřebí vztáhnouti ruku, aby měl dobrá, ryze filmová libreta? Realizujte je!

dro. (= Bedřich Václavek)

(Národní osvobození 2, č. 330, 2. 12. 1925, s. 3)

SYNTÉZA KINA, DIVADLA A CIRKUSU

Co znamená být dnes moderním dramatikem? Opustiti divadlo a psáti libreta pro film a cirkus. Nuže, Mahen, jenž byl „viděl, nikoliv v snách, mrtvolu divadla, jak je dneska podporuje i stát“, je opustil, aby začal přemýšlet o filmu a cirkusu. A film ho vedl dále již sám a vzešla z toho *Husa na provázku*. Mahen, kdysi horlivý divadelník a plodný dramatik, vycítil hluboce krizi divadla, jež vše chtělo vyhrát slovem (slovem, jež se stalo pouhou značkou bez vlastního obsahu), divadla analyzujícího, deskriptivního a statického, i pokouší se, vrátiv se pod svůj starý „prapor svaté fantazie“, aby pracoval o divadlo nové, jež si představuje jakožto syntézu kina, divadla a cirkusu, jež by k platnosti opět přivedlo pohyb a stalo se podívanou. To znamená: redukci slova, rozpoutání fantazie, osvobození podstaty divadelnosti.

Šest filmových libret, jež spojil v jmenovanou knížku, nelze tedy provozovat jakožto nejvlastnější libreta filmová, ale jako polotvar mezi divadlem a filmem i pantomimou. *Clown Čokoláda*, dobře známý čtenářům *Pásma* z minulého ročníku, je jediný psán již jako libreto. Autor se tu soustředí na fabulaci, obstarává jen ji, kdežto realizaci výtvarnou, filmové tvoření přenechává filmovému odborníku. Fabule hraje hlavně s lidmi, zanechávajíc svět, jenž ve filmu je činitelem rovnomocným. Tato sociálně podložená pohádka jest především pantomimou. Lyrický útvar na přechodu mezi filmem a divadlem vytvořil Mahen ve *Válečné lodi „Bellerophonu“*. Mnoho poetičnosti vězí tu ještě ve slovu, slovo není jen značkou, ale výrazem a leccos z toho libreta by se sotva dalo přenést na plátno. *Poklad krále Kadma* spočívá na napínavém příběhu. Cítíš chvílemi, jak autor libreta si ještě příliš s filmem hraje jakožto s novým výrazovým prostředkem a málo buduje z jeho ducha.

Nejlepší z knihy jsou *Trosečníci v maněži*, myšlení čistě pantomimicky, prostorově a pohybově. Děj je jen naznačen, megafony hrají úlohu lyrickou. Jest to čistá poezie cirkusová bez vlastní fabule. *Diderotovci* působí napínavostí příběhu a ryze moderní myšlenkou o nedostatku veselí a duchové elasticity v životě. Ale jako některá jiná je i toto libreto poněkud zatíženo filozofií, kterou by bylo potřeba více ztělesnit, přeměnit v svět, děj a lidi. *Král David* je dobrou filmovou pohádkou. Dvě věci chybí těmto „nápadům“ k tomu, aby byly opravdovými librety filmovými: filmově technické myšlení a znázornění v libretu a ztělesnění „teleologie“ v obraz. Zatím jsou zajímavými a dobře poetickými novými útvary slovesnými, k jakým z dramatiků u nás měl dosud odvahu Mahen jediný.

B. V. (= Bedřich Václavek)
(*Pásma* 2, 1925, č. 2, s. 31)

VÍTĚZSTVÍ TVŮRČÍ SVOBODY NAD TRADICÍ

Jiří Mahen překvapil vždycky rozumářskou českou kritiku. Nazvali to u něho filozofickou hloubavostí, romantismem, těkavostí a bůhvíčím vším. Necháпали jeho neustálé zkoušení a experimentování ve všech oblastech literárních, divili se, že Mahen píše fantastické prózy vedle realistických črt, že je dramatikem, dramaturgem, knihovníkem, fantastou postupně a současně, čím bylo v Čechách tak nepatrně málo básníků a čím je každý opravdový tvůrce. Kritika minulých let, kdy se na ni ještě něco dalo (i dnes, kdy se na ni nedá), pokládala za jediné poslání mentorovati umělce, okleštiti vše, co přechnívalo nad ně, poroučela, zakazovala, dělala z každé samozřejmosti problém, bděla nad tím, vyvíjí-li se básník logicky. Do třiceti let z něho dělala začátečníka, do čtyřiceti se ho konečně zmocnila a za to, že se jí krotce přizpůsobil, dělala z něho národního génia, jehož příkladem utloukala mladé a ještě mladší.

Jiří Mahen je z těch, kteří se nedali. Jeho individualita je široká, interesována na všem. V každém Mahenově díle je vření, které si špatně vysvětlovali. Nepostačily mu rozměry tradičních forem. Mahen je z těch věčně mladých tvůrců, kteří mají světu co říci. V době, kdy futurism a dadaism udeřily odvážně do tradice, aby vzápětí zotročily slabé individuality novým ismem, revoltuje též Mahen. Vzal si z toho hnutí pravý jeho význam. Ví, že básník nezodpovídá se žádné tradici či formulce, i když ji sám vytvořil, a pochopil právě poslání umělecké revoluce: tvůrčí svobodu.

Mahen napsal knihu *Husa na provázku* a jako podtitul dal: šest filmů. Jsou více než filmy. Jest to šest svobodných děl, krásných forem, z nichž je každá jiná. Je v nich plus pohybu, dění a invence, myšlenek a fines. Jsou inspirovány vnitřně filmem, ne těmi nebo oněmi, nýbrž technikou filmu vůbec, dostaly se na hony od literárních estetik a předpisů. *Klaun Čokoláda*, tato báseň, jež není ani scénáři, ani libretem, ale z níž by šlo konstruovati krásné scénáři. Ztroskotání lodi Bellerophon, živá, moderní divadelní scéna, jež překonala všecky moderní syntézy, jak se o ně pokouší Ivan Goll. Dva klauni v manéži, krásná excentrická divadelní baletní lyrika, moderní, paradoxní a filozofická lyrika, jež vyžaduje moderního scénického režiséra a kombinaci s filmem, tato polydynamická koncepce, při níž vzpomínám zašlých krás *commedie dell'arte*. Geniální povídka či novela *Diderotovci*, jež má tak originelní myšlenku, krásné napětí, milostné kouzlo, klasický zhuštěný sloh, romantickou vůni, duchaplnou gradaci a podle níž bych chtěl napsati scénáři. Kadmův poklad, divadelní skeč kombinovaný s filmem, a těžko uskutečnitelná, filmově krásná pohádka o králi Davidovi mezi psy a kočkami jsou zároveň reálné fantazie.

Mahen má dar vzácný a řídký: i nejkonkrétnější věci dát tajný smysl filozofický. Tím, že se osvobodil od jednostranných tradičních forem, získal mnohem víc: svobodnou formu či svobodné formy, plné svého řádu, v nichž invence zvítězila nad tradicí, a očekáváme od Mahena mnoho krásných děl, jež nám jistě dá. Jiří Mahen získává si touto knihou nejčestnější místo v české nejmodernější tvorbě.

Vít. Nezval

(Český filmový svět 4, 1926, č. 1, s. 12 a 17)

FILMOVÝ ÚVĚR PRÓZE: ZA HUSOU NA PROVÁZKU

Jiří Mahen vydal novou knížku, již nazval *Husa na provázku* a blíže označil podtitulem 6 filmových libret. „Vzal člověk husu a uvázal ji na provaz. Vykořčila husa a vzala člověka na procházku. Pojd’!“ A zastavili se před kinoaparátem.

– Pane, hle, nový svět!

– Nový svět: kino a divadlo, divadlo a cirkus, cirkus a kino, libreta hotová i nehotová, nápady v básních i próze, megafony a světla, divák, vytažený na jeviště a donucený hrát s námi, amfiteátr, kde se uprostřed vynořují a mizí lidé – – – Pokusím se napsat knížku – – –

Opišme tuto předmluvu, abychom si vzali právo mluvit o šesti prózách, kde je předkládáno šest filmových libret. Nejde o film. Jde o literaturu, o prózu, která v nejvážnějším okamžiku vzpomínkou na umělecké příbuznosti a odhadem potence jednotlivých druhů došla k filmu; pro trochu jeho krve, pro trochu mládí a života, trochu jeho zdraví, zábavy a radosti.

✱

Ve zmatku všeobecné umělecké rozpačitosti: 1. je považováno za velmi důmyslné oprašovati akademickou čistotu, trochu pobledlou stářím, ale odhodlanou podstoupiti renovační práci literárních posluhovaček – 2. objevitelsky píší se dobrodružné utopie a fantastické romány, přinejmenším zábavné svou podivuhodnou vůlí podesáté překvapovati technickými vynálezy a netušenými možnostmi sociálních hnutí, a to vše po praotcích Julesu Vernovi a H. G. Wellsovi – 3. detektivní bystrozrak vniká do panenských duší a hlučná sláva Chestertonova probouzí řady detektivních moralistů s postranními úmysly a očekáváním příležitosti k opuštění destilovaného včerejšku – 4. namáhavá práce končí v kuriozitě, z galantních vět rostou povídky pro snoby a barbarská nehotovost, mluvící dialektem, přicházejí v úloze spasitele prózy.

Nové povídky a romány jsou Jobovými zvěstmi o nových porážkách a nových ztracených pokusech. Potopa objevuje předpotopní literaturu – záchranné vrcholky jsou stále nedosaženy. V takovém zmatku všeobecné umělecké rozpačitosti, jak je to moudré vzpomenouti filmu!

Ukazatelem jsou Dellucova *Filmová dramata*, jichž kompozice pro film nebyla jenom fiktivní. Nehledala trochu osvěžení pro literaturu, ale byla Dellucem určena k tomu, aby alespoň v knižním vydání ukázala možnost dobrého filmu a působila na jeho vznik. Byla deputací dokonalých filmových libret, jichž údělem bylo rukopisné zapomenutí v zásuvkách autorů. Dříve však, než naplnila toto poslání, byla uchopena literárním zmatkem, který způsobil, že dnes vedle deseti dobrých filmů čteme padesát knih jejich technikou odkojené literatury. Vynálezci pochopili záhy toto ukazatelství. Je dobré je následovat, jak se vyvíjejí, množí a stávají se více „libretisty“, aniž opouštějí literaturu a přibližují se filmu.

Je to stále jen prozaická výpomoc, dobrá prozaická výpomoc. Pierre Mac Orlan nalézá zde nemožné tempo svých fantazií, Ilja Erenburg oceňuje optické čarodějství filmu, když průzračným Georgem Randym sleduje lovce Toma, a Jules Romains kinorománem proslavuje pana Trouhadeca, který byl scénou zabit.

I Mahen ožívá. Jeho neochabující podnikavost přivádí ho po provázku k filmu. Ustupuje divadlo, poznámky, aforismy, prózy. Nakrátko kino jediným intersem. Pak zase zpětný pochod: kino a cirkus, cirkus a divadlo, divadlo a – snad – kino, nápady v básních i próze.

Byl by to Mahen, kdyby nehrál s řečí napínavou hru, kdyby neprovokoval ve slově celou jeho nervovou soustavu, kdyby nespekuloval ve stu filozofických a psychologických otázkách? Kdyby neřešil osud a nehledal meditace? Kdyby se vyhýbal konverzaci, veršové lyrice a studijní kartotéce? A to všechno stojí jako překážka mezi ním a filmem. Jeho „filmová libreta“ jsou tak málo filmovými librety jako román Viktora Huga nebo Alexandra Dumase. Nejsou stejně základem hotovým pro režiséra a vyžadují stejné adaptace. Je to literatura, je to próza, která je důvtipně a dobře udělána, je v tom kus cirkusácké pantomimy i kus komorního kabaretu, ale ne film. Výjimka: *Třosečníci v manéži*, z nichž by mohla být krásná filmová „báseň na tři sta metrů“.

Muž, který sedí a přece jde čili Poklad krále Kadma: „Tento sketch je myšlen pro film, ale je napsán literárně jako dramatický výstup“ – mínění autorovo. Nejinaká je *Válečná loď „Bellerophon“*. Skvělý *Clown Čokoláda* je sociální satira z protipólu neteleologického filmu, plná tendenčních invektiv a bojovných

literárních poznámek a odkazů. *Diderotovci čili Ale ano!* je povídka, která zcela opouští formu libreta a jen svým vzrušeným motivem dovoluje mysliti na filmovou adaptaci. V *Králi Davidovi* dozívají Mahenovy dětské pohádky. Tedy nikde a nikde filmové libreto.

A je-li tedy přece knížka Mahenova dobrá, je to úspěch prozatérský. Mahen našel ve filmu to, co v něm hledal i Apollinaire, Cocteau, Goll či Romain, Cendrars nebo Erenburg: vnitřní vzrušení, které připoutává, pohyblivost, která baví, a vybavení fantazie tou kouzelnickou plošností, která ji ve filmu činí přijatelnou. Ale šel i dále a převzal techniku skutečných libret Dellucových, Birotových nebo Epsteinových. Transponoval do prózy poznámkovitost filmového libreta. Sestavil svých šest čísel z účelné charakterizační stručnosti. Rozdělil prózu v jednověťé odstavce s holými větami o podmětu a přísudku a s vyloučením všech epithet ornantes. Docílil břitkosti a koncentrované epičnosti, jíž si próza žádala. Napsal originelní povídky novým, nově poutajícím slohem, třeba snad chvilkovým a provizorním. – To vše z úvěru filmu.

Ne tedy Mahen kinu, ale kino Mahenovi, ne tedy literatura filmu, ale film literatuře dal v *Huse na provázku* dobrou knížku darem. A pamatujme: není to půjčka na oplátku. Neboť je nejméně radno připomínati filmu, že to byla literatura, která ho svou – stářím získanou – vážností zavedla, zatížila svou minulostí a současnou stagnací a zdržela o kolik roků ve vývoji.

Julius Fučík

(Tvorba 1, 1926, č. 8, s. 148–149)

NOVÝ REJSTŘÍK V MAHENOVĚ TVORBĚ

Při posouzení těchto Mahenových filmových nápadů možno býti na rozpacích. Nechci tím říci, že *Husa na provázku* patří mezi knihy, s nimiž si kritika neví rady. Bylo by této knize dáno příliš, tvrdilo-li by se toto o ní. Ale rozpaky zde mohou býti takové: ani jedno z Mahenových šesti filmových libret nedovede vzrušit k vrcholnému úžasu a k naprostému obdivu a na druhé straně rovněž neumí vyprovokovat k nesouhlasu anebo dokonce odporu. Divná rozpačitost tedy pochodí z obyčejné věci: že není vzbuzen zájem ani pro ani proti – aspoň ne zájem zásadní, prudký a ostrý.

K charakteristice Mahenově mnoho nového se přítomnou knížkou nepřidružilo. Její autor zůstal stejně živý, pružný, ohebný a proměnlivý, jak jsme jej už znali. Jeho touha novou věcí udivit, oslepit a omráčit se nanejvýš jen

znásobila a umocnila. Přibyl mu jen nový rejstřík. Snad mu jej dalo jedno křídlo mladé generace, k němuž Mahen přibalancoval, snad on sám dal svůj rejstřík onomu křídlu k všeobecné dispozici, snad je Mahen už tak neuvěřitelně chytrý a konečně snad je to všechno samo sebou. Jenže od Mahena neudiví už nic. Překvapením, jsou-li častá, si člověk po čertech často zvykne. V profilu Mahenovy básnické osobnosti se ani těchto šest filmů nevyjímá tuze křiklavě.

Co dlužno zdůraznit po stránce technické je přílišná literárnost. Poslední dva filmy jsou v podstatě pouhými živými povídkami, jež mají k filmu stejně daleko jako každá jiná próza toho druhu. Pouze první libreto je blízko filmovým kvalitám. Ale i zde by prospěla filmová zhuštěnost a šetrnost, jež by musila nastoupiti místo literární rozředěnosti. Kdyby se však měla Mahenova prozaická práce v této knize posuzovati pouze po stránce slovesné a umělecké, bylo by především nutno uznati, že je to něco, co se vymyká z tradičních českých poměrů, že v Mahenově povídce je cosi světového, ne tak úzkoobzorového, jak je u nás zvykem – a to je určité plus Mahenovo. Jenže k tomu nebylo třeba formy filmového libreta.

A. C. Nor

(Host 5, 1925–1926, č. 4, s. 125)

ŽIVOST PODÁNÍ A VTIPNÁ INVENCE

Záludnost, složitost, tajemnost života, koexistence snu, cena prostoduchosti a mazanosti v děním skutečném, nevypočitatelná proměnnost životní hry? Šaškovství? Opojení? – To jsou asi myšlenkové podklady šesti próz, z nichž jen první, čtvrtá, šestá, zčásti třetí slovesně zhodnocuje tvárné prvky filmu: minimum slov, hojnost pantomimické výraznosti, kmitný pohyb scén. Tím pak, že nadto tu se rozpíná duhovitě nehmotná klenba jímavé symboliky, stojí tyto kusy výše prózy druhé a čtvrté, kde příliš dramatický a příliš povídkový charakter nejsou asimilovány k volené formě. Živost podání, vtipná invence, zřejmé hlubší promyšlení fotogenické podstaty zaujmou rozhodně víc než obálka poněkud příliš povrchová. Do městských knihoven.

V. Zelinka

(Česká osvěta 22, 1925–1926, č. 5, s. 348)

REAKCE NA VŠECHEN POPUD DOBY

Parátní britkost Mahenova reagovat na všechen popud doby se osvědčila opět. Film, tato podle Karla Teiga osmá velmoc, se jistě hlásí o svou účast v umění dneška, ač není jasno, kam by měl vtrhnout dříve a spíše, zda do dramatu či beletrie. Ani Mahenův „výklad s demonstracemi“ o tomto dilematu není jednotný. *Clown Čokoláda*, *Muž, který sedí a přece jde*, *Trosečníci v manéži* a *Král David mezi psy a kočkami* – názvy samy ukazují fantastičnost a pravou alogičnost či mimozkušnostní logiku námětů – mají nespornou zásobu filmových prvků. Je tu rychlé střídání scénérií, děje v každém centimetru rozlohy neočekávaně se měnící, minimum řečí, maximum gest, tj. živlu pantomimického. Ale třetí a čtvrtá z nich má nadto neskonalé víc, jímavou, ve svém odhmotnění, ve snovém a fantastickém zkrácení široce platnou symboliku života, to, čím se líbí pohádky Andersenovy například i dospělým.

vz. (= Vojtěch Zelinka)

(Zvon 26, 1926, č. 15–16, s. 218)

FILMOVÁ LIBRETA, NEBO MYSTIFIKACE?

U Mahena je silně vyvinuta snaha jedinečnosti – ta nebezpečná vlastnost, která často svádí na scestí. Tím dojmem bohužel působí i tato práce, chtějící pravděpodobně udiviti již názvem. Při čtení nejsme si jisti, šlo-li Mahenovi vskutku o napsání filmových libret, či není-li to pouhá perzifláž a mystifikace. Náměty jsou různorodé, ale pochybujeme, že by kterýkoli z nich měl účín při zfilmování, projevil-li by kterýkoli režisér vůbec odvahu pokusiti se o zfilmování – a skutečné odvahy by tu bylo opravdu třeba. Je tu nedostatek zevního děje, bez něhož se účinný film neobejde, a logika tu často dělá varietní skoky. Kniha originelní – stačí to k literární hodnotnosti?

V. Brtník

(Venkov 21, č. 6, 7. 1. 1926, s. 3)

Z dílny Jiřího Mahena

V této rubrice často připomínáme Mahenovy knihy, od jejichž prvního vydání nás dělí sto let. Učiníme tak i nyní: v roce 1925 Mahen vydal v pražském nakladatelství Aventinum – v úpravě Karla Teigeho a Otakara Mrkvičky – soubor šesti „filmových libret“ nazvaný *Husa na provázku* (vytiskla ho tiskárna Františka Obziny ve Vyškově). V tomto čísle Milíře se mu věnuje studie Veroniky Valentové a soubor dobových reflexí, ukázkou z něj jsme otiskli již v Milíři 17/2015, a to z poslední kapitoly *Král David mezi psy a kočkami*. Následující text je první částí kapitoly s názvem *Diderotovci čili „Ale ano!“*: těchto částí je celkem dvanáct.

(jp)

Pane, znáte krásnou Diderotovu historii o Wilkesovi? Neznáte? Nedivím se, neboť dnes nečte nikdo Voltaira nebo Rousseaua, stejně jako se z anglické literatury nečte Richardsonova *Pamela* nebo Fieldingova *Dobrodružství Josefa Andrewse a jeho přítele pana Abrahama Adamse* – ale najde se v téhle literatuře ledacos, co opravdu uchvátí. A zejména u Diderota. Jeho malé romány a povídky byly pro mne vždy četbou, která mne rozněcovala. A krátká povídka o Wilkesovi je více než věc krásná a rozněcující.

„Všecky si k zbláznění zamilujete příběh pana Wilkese, až poznáte jeho příběh“ – tak to začíná.

Bohatý Angličan přijede do Neapole a vyšle náhončí, aby mu našli nejkrásnější milostníci, kterou lze nalézt. Na mořském břehu zařídí si nejútulnější příbytek, a když se tam nastěhuje, čeká ho tam div: na pohovce leží žena napodiv krásná v nejpůsobivějším a nejhebcím ústrojí, má poloobnažená ňadra, hlavu opírá o ruku, loket se boří do veliké podušky a ta žena mlčí a její nachová ústa jako růže se neotevrou než k polibku. Je z toho setkání velké šílenství, které po šesti měsících končí tím, že dona Flaminia, jak se milostnice jmenovala, uprchne svému milenci se všemi poklady někam nahoru do Itálie.

Wilkes je zničen. Miloval tuto ženu a zbožňoval ji. Neměla mu to udělat. Proč kradla, kde mohla prostě jen požádat? Soud se dozví o celé historii a posílá k Wilkesovi. Wilkesova odpověď: Do čeho se to mícháte? – Wilkes se chce vrátit do Francie a dostává náhle od své zbožňované dopis z Boloně, aby za ní přijel, že ji chtějí zatknout.

Jede, zachrání její čest, vrátí se do Neapole, aniž ji spatřil. Večer, když přijde do své letní rezidence, koho tam nenajde zase na známé pohovce než

ji, která se vrátila zase tajně se všemi ukradenými poklady? Wilkes uprchne k abbému Galianimu. Donna Flaminia přijde za ním. Je z toho velká scéna, neboť krásná žena tvrdí, že je matkou a že Wilkes je otcem dítěte. Klečí při tom před svým pánem a jsou z toho ohromné rozpaky, které ukončí šlechetný Francouz či Angličan tím, že zanechá své bývalé milostníci všechno, co s sebou do Itálie přivezl, a uprchne po moři do Francie. Diderot ukončuje tento příběh nadšeným obdivem pro Wilkesa, který tak skvělým způsobem jednal s nevděčnou a nepoctivou kráskou. Co prý by takový člověk neudělal pro nešťastného přítele, pro ženu milující, poctivou a věrnou?

Konec téhle povídky byl mi vždycky nepochopitelný a k smíchu, neboť jakou velkolepou obět přinesl by Wilkes ženě milující, poctivé a věrné? Krása celé povídky je právě ve dvojí situaci, v níž ušlechtilý pán najde svou koupenou krásku – a je to nějaká symbolická věc, kterou si vymyslel Diderot sám pro sebe a pak z toho vysoustruhoval historii se šlechetným koncem. Donna Flaminia – toť myšlenka, s níž se setkává velký myslitel jako s nejkrásnější dámou dvakrát na stejném loži, ale za různých okolností – podruhé musíme všichni daleko ven do bouří, aby se nám nejkrásnější dobrodružství našeho života neztratilo v nějakém hloupém kompromisu.

Ale o tom jsem nechtěl vykládat, třebaže historie velmi úzce souvisí s historií naší...

Baladický román o lásce

JIŘÍ POLÁČEK

Pokud nějaké knihy či časopisecké stati provázejí ilustrace, zpravidla vznikají druhotně jako doprovod k těmto knihám a statím. V případě následujícího textu tomu bylo naopak: akademický malíř Petr Veselý (* 1953) si někdy na konci sedmdesátých let udělal víceméně pro sebe ilustrace k románu Vladislava Vančury *Markéta Lazarová* (1931). Nedávno mi je nabídl k zveřejnění, a tak k nim – bude jich zde otištěna jen část – o řečeném románu napíšu malou studii.

Markéta Lazarová je Vančurovým šestým románem: předcházela mu románová díla *Pekař Jan Marhoul*, *Pole orná a válečná*, *Rozmarné léto*, *Poslední soud* a *Hrdelní pře anebo Přísloví*. Je úzce spjata s Jiřím Mahenem, který se zabýval historií vančurovského rodu (jak známo, původně se jmenoval Antonín Vančura). Ludmila Vančurová v knize *Dvacet šest krásných let* (1967, 1974) o tom píše:

„Mahen celá léta sbíral systematicky materiál a stále rodokmen doplňoval. Opravdu ho to vzrušovalo, zatímco Vladislav v tom viděl jenom zábavnou, trochu podivínskou zálibu. Osobně se ho to začalo dotýkat až v době, kdy pojal myšlenku, že napíše *Markétu Lazarovou*, román ze života svých předků. Rodokmen se totiž táhne až do středověku k Vančurům z Řehnic. A historie mluví hlavně o těch z nich, kteří byli zbojníky a loupežníky.“¹

Ukázku z chystaného románu, původně nazvaného *Margareta Lazarová*, Vančura otiskl v prvním ročníku časopisu *Zvěrokruh*. Knižně ho pak vydal v Jandově pražském nakladatelství Sfinx v řečeném roce 1931, a to jako patnáctý svazek edice *Pyramida*. Dedikoval ho Jiřímu Mahenovi a jeho věnování zní takto:

„Můj drahý básníku, jsme již poněkud přistárlí a přihodilo se nám bezpočet věcí, z nichž mnohé nestály za nic. Co na tom sejde, jiné bývaly opět krásné a jiné opět bláznivé. Slýchal jsem, že jsi strávil celé noci u řek chytaje ryby, ale nešlo ti o úlovek, rybáři jmen. Stával prý jsi málem po pás ve vodě, a když nějaká vodní havěť ti zacukala vlascem a když jsi viděl nacylovati se poplavek, býval jsi vzrušen jako při útoku. Tety mluvily o holém nerozumu. A právem, neboť všechno to, co patří do kuchyně, jsi vrhal zpátky do proudu, směje se jako ten, jehož vousy jsou pomazány

1 VANČUROVÁ, Ludmila: *Dvacet šest krásných let*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 123.

medem. Neviděl jsem rovněž smyslu v těchto zoologických zálibách, ale hra mi bývala srozumitelná. Tím lépe. Strop těchto dní je očazen a přichází podzim. Je ovšem zevrubná noc a na okna mé světnice bubnuje větvoří lesa. Je mi útěchou mysliti na tvoje kousky a rád bych znal veselé darebnosti, jež mi zůstaly utajeny. Žel, můj otec, který by o nich mohl mnohé vypravovati, zemřel. Můj otec, jemuž se tak příliš podobáš! Je mi drahé mluvíti právě s tebou, a protože z věcí, jež se tě dotýkají, znám méně, než bych si přál a než mně dostačuje, dovol mi, abych začal o loupežnících, s nimiž máme společné jméno. Nehoráznost tohoto příběhu je mi více než vhod a mám pevnou naději, že nepohorší ani tebe.“²

Vančura se ještě obrátil k Mahenovi na konci románu, a sice těmito slovy: „Můj básníku, toť příběh sestavený málem zbůhdarma. Vždyť jej tak dobře znáš! Vypravoval jsem jej bez umění a stěží si zasloužím tvou chválu. Což naplat. Proutek proutkařův se stále ohýbá nad těmito spodními vodami. Nenalezl jsem pramen, vyhlub sám na popsaném místě jámu a vykruž cisternu, z níž pijí jehničky.“³

V brněnském Mahenově památníku je uloženo první vydání *Markéty Lazarové* s autorovou vlastnoruční dedikací, v níž Vančura označuje Mahena za strýce, byť byl mladší jen o necelých devět let, a jeho křestní jméno nesklouňuje:

„Drahému strýci básníku Jiří Mahenovi, jednomu z posledních synáčků loupežníkůvých. Byl bych šťasten, kdyby se Ti tato kniha líbila. Kéž by v ní bylo pro Tebe něco známého i mimo vypravování. Nebyla psána pro čtenářskou obec ani pro sám příběh. Býval jsem spokojen, ale teď si nejsem práci jist a čekám netrpělivě. Poznáš své Vančury? Máš věru co činiti s krví a duchem, jichž, žel, jsem se sotva dotkl.“

SVĚDECTVÍ KORESPONDENCE

Románu *Markéta Lazarová* se týká také část Mahenových a Vančurových dopisů, přetištěných v publikaci *Adresát Jiří Mahen* (1964). Mahen 6. prosince 1930 Vančurovi poděkoval za věnování⁴ a 4. května 1931 mu poslal reakci na obdržení výtisk:

„Drahý příteli, našel jsem Tvou knihu na stole. Vrátil jsem se z Čáslavě. Poslali jsme Ti odtamtud dopis. Pokoušel jsem se čísti Tvou knihu, kterou jsem si koupil v Kolíně. Na čáslavských valech byl krásný den. Zůstaly mi z četby

2 VANČURA, Vladislav: *Markéta Lazarová*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 8.

3 Tamtéž, s. 129.

4 Šlo o dedikaci otištěnou už ve zmíněné ukázce ze začátku románu, publikované v časopisu *Zvěrokruh* 1, 1930, č. 1–2, s. 16–18.

v hlavě nějaké červené a černé čáry, některé partie mne opravdu vzrušily, ale mnoho jsem toho nepřečetl, teprve teď si to přečtu celé.“⁵

Vančura v listě z 10. května 1931 vyslovil domněnku některých lidí, že by se *Markéta Lazarová* mohla Mahena dotknout („pro ty zlodějské kousky“), byť sám tomu nevěřil. Mahen mu to o dva dny později potvrdil: „Milý kamaráde, píšeš o těch lidech, kteří Ti říkali, že by se mě ta knížka mohla dotknout, snad pro ty zlodějské kousky v rodině. Kdo to říkal, ten mne ovšem neznal, a já se tomu opravdu srdečně smál. (...) Knihu jsem dočetl a mám z ní dojem, že rostla u Tebe z opravdu soustředěného ticha. Proto je ten konec tak lidský.“⁶

Mahen pak ještě 30. listopadu 1931 komentoval vítězství *Markéty Lazarové* v anketě Lidových novin, o čemž bude ještě řeč:

„Můj milý, doufám, že jsi měl z ankety v Lidových novinách radost. Dnes v noci jsem o tom všem přemýšlel. Ta inteligence nahrnula tam plno věcí taky pro flanc, napsali tam novinky, které jsou právě vytaženy z pece – ale Tvoje knížka má půvab, který to vyhrál. Postavíme ji dneska u nás na regál, asi 15 kusů. Dosud měli jsme ji jen třikrát. Uděláme přehled ankety a uvidíme, jak se Markéty zmocní průměr čtenářstva. To Ti ještě napíšu. Bude to jistě moc zajímavý pokus. Někteří znalci prohlašují, že prý Tvoje prózy jsou pro lidi moc těžké. Něco na tom je. Teď by se to mohlo úplně prorazit. Lidé na ankety dají.“⁷

MARKÉTA LAZAROVÁ VE ZKRATCE

Děj *Markéty Lazarové* se odehrává v „kraji mladoboleslavském“, a to „za času nepokojů, kdy král usiloval o bezpečnost silnic, maje ukrutné potíže se šlechtici, kteří si vedli doslova zlodějsky, a co je horší, kteří prolévali krev málem se chechtající“.⁸ Vzhledem k časové a do značné míry i prostorové neurčitosti se tedy nejedná o tradiční historický román.

Hlavními postavami jsou členové dvou znesvářených rodin loupežníků Kozlíka a Lazara, sídlící na Roháčku a na Obořišti. Dominantní roli mají dvě milenecké dvojice: Kozlíkův syn Mikoláš s Lazarovou dcerou Markétou a Kozlíkova dcera Alexandra s mladým saským hrabětem Kristiánem. Důležitými postavami jsou i královský hejtman Pivo a Kristiánův otec, ostatní postavy lze označit vesměs za epizodické. Výraznou úlohu zde má vypravěč, který své postavy hodnotí, ale též promlouvá ke čtenáři.

V průběhu děje nejprve proběhne konflikt mezi oběma loupežnickými rody,

5 *Adresát Jiří Mahen*. Praha: SNKLU, 1964, s. 94; dopisy týkající se *Markéty Lazarové* jsem citoval již ve stati Jiří Mahen a Vladislav Vančura (viz Milř 24, 2022, s. 12–14).

6 Tamtéž, s. 94–95.

7 Tamtéž, s. 95.

8 Viz poznámka 2, s. 9.

v jehož rámci Mikoláš unese Markétu a učiní ji svou milenkou; záhy vznikne i milenecký vztah mezi Alexandrou a Kristiánem. Příběhy této čtveřice skončí tragicky, přežije pouze Markéta, vychovávající svého syna i syna Alexandřina. Motivy lásky se baladicky prolínají s motivy smrti, neboť většinu děje tvoří popisy drsných střetů královského vojska s loupežníky, kteří v bojích padnou nebo jsou pak popraveni.

Vančurovi mnohoznačně pojatí loupežníci ztělesňují jeho ideál svobodného života, životní plnosti, aktivity, hrdosti a odvahy, byť občas donkichotského rázu. Jsou prostředkem polemiky se životním stylem autorovy doby i s tehdejší literaturou. Mnohostranně ztvárněná láska, v jejímž zobrazení nechybí ani svár duše s tělem, je chápána jako „koruna života“ a jako „klíček k tajemství světa“.

Zvláštní pozornost zasluhuje Vančurův svébytný jazyk, nasycený prvky z mnoha vrstev slovní zásoby: najdeme v něm rozličné archaismy, zdrobněliny i slova z hovorové češtiny a bezpočet metafor. Je tu patrné autorovo výtvarné či spíše filmové vidění, neboť jednotlivé scény mají podobu obrazů; pominout nelze ani různost a střidu pohledů, tedy nahlížení na evokované dění z hlediska několika postav a vypravěče.

Stručnou charakteristiku Vančurova básnivého románu uzavřeme krátkou ukázkou jeho stylu, navozující atmosféru jednoho střetnutí loupežníků s vojskem:

„Dva větrové, vítr ledový a vítr vlahý, ženou proti sobě dva kotouče mraků, všechna obloha je rozdělena vedví a z tohoto sváru padá sníh a déšť. Hle, stín lijáku pruhovaný kosým přisvitem, hle, břicho povětrné závěje, jež rozsápala vichřice. V tu chvíli se zvedne vítr s nebývalou silou, kopí se pohnula, vojsko se sklání, vojsko si přidržuje plášť a protírá si oči plné slzí. Ve škvírách mraku se jeví olivový klín bouře. Je skoro tma.“⁹

HLASY SOUDOBÉ KRITIKY

Odezva *Markéty Lazarové* v dobové literární kritice byla velmi pozitivní, ba leckde až nadšená. V tehdejších novinách a časopisech vyšlo zhruba dvacet recenzí, jejichž autory byli jak významní kritikové, tak recenzenti dnes už málo známí.

F. X. Šalda nazval v pátém ročníku Šaldova zápisníku řečený román knihou „až nedovoleně krásnou a omamnou“, při jejíž četbě „musíš myslit na balady velikých mistrů verše“.¹⁰ Stejně starý Jindřich Vodák otiskl svůj soud v *Českém slově*, Arne Novák v *Lidových novinách*, Karel Sezima v *Lumíru*,

⁹ Viz poznámka 2, s. 50.

¹⁰ Průřez částí dnešního románu českého. *Šaldův zápisník* 5, 1932–1933, č. 1–2, s. 34.

František Gótz v Národním osvobození, A. M. Píša v Právu lidu a Bedřich Fučík v časopisu Eva.

Z méně známých kritiků *Markétu Lazarovou* posoudil J. B. Čapek v Naší době, Bohumil Novák v Činu, Albert Vyskočil v Listech pro umění a kritiku, Vojtěch Zelinka ve Zvonu, Josef Heyduk v periodiku Žijeme (jeho recenze byla částečně přetištěna v Literárních novinách) a Václav Běhounek v Dělnické osvětě. V Literárních novinách se k ní vyjádřili Vítězslav Nezval a Roman Jakobson, ve Tvaru vyšla recenze Jana Čepa, Akord zveřejnil soud Václava Renče a v Nových Čechách se přihlásila o slovo Jiřina Popelová, zatímco Tvorba otiskla hodnocení Ladislava Štolla.

Přibližme si z tohoto mnohohlasí aspoň některé soudy. Arne Novák prohlásil, že *Markéta Lazarová* je „překvapením látkovým i slohovým“ a jako „původní pratvar výpravný“ by měla být obrodou soudobé prózy. Osobitý vypravěč tomuto románu dodává „neobyčejné živosti, ba vzrušenosti, podpořován ovšem Vančurovým darem slova a metafor“.¹¹ Rovněž A. M. Píša psal o „překvapujícím kroku“, a to směrem k „jasnému a plnému epickému tvaru“. Za novum označil skutečnost, že „chlapsky sverepý svět“ dostal protipól „ženské lásky, něhy a oběti“. Od svých postav má Vančura „suverénní odstup“, románový příběh je pouze podkladem pro „hru obraznosti“ a „výrazovou tvořivost“.¹²

Markéta Lazarová překvapila i Františka Gótze, který usoudil, že autor v ní „poprvé beze zbytku vyjádřil svůj dávný sen“. Mimoto tu „pronikl ke kořenům pravé epičnosti“ a akcentoval „ženskou složku“, čímž se jeho románu dostalo „živelné vitality a v ohledu básnickém velké názorové srostitosti“.¹³ Bedřich Fučík konstatoval, že Vančura „je dalek toho, aby psal solidní historický román podle realistického receptu“. Jeho nová kniha „je nesena mohutným dechem poezie“, je „konstrukcí od slova k slovu“. Čeština „tady zní jako hukot hvozdů, jako burácení varhan, když jsou vytaženy všechny rejstříky“.¹⁴

Jestliže mnozí kritikové právem prohlašovali, že *Markéta Lazarová* není tradiční historický román, připojil se k nim i Vítězslav Nezval: výstižně napsal, že autor tu „sází všechno na jedinou kartu, na kartu imaginace“.¹⁵ Podobně Roman Jakobson shledal, že Vančurovi „čerta záleží na chronologii“. Jeho výrazové prostředky jsou „hyperbolicky silné, jadrné, neopotřebované“, takže připomínají styl Velimira Chlebnikova.¹⁶ Josef Heyduk ocenil nadčasovost příběhu Markéty a Mikoláše, v němž „poznají svůj žár všichni milenci i milenky

11 Z nové české tvorby románové. *Lidové noviny* 39, č. 377, 30. 7. 1931, s. 9.

12 Nový Vančurův román. *Právo lidu* 40, č. 127, 31. 5. 1931, s. 7.

13 Zbojnický román Vladislava Vančury. *Národní osvobození* 8, č. 126, 7. 5. 1931, s. 4.

14 Markéta Lazarová. *Eva* 3, 1930–1931, č. 15, s. 25.

15 *Literární noviny* 5, 1930–1931, č. 4, s. 2.

16 *Literární noviny* 5, 1930–1931, č. 9, s. 3.

světa“, a vyzvedl Vančurův jazyk, s nímž lze podle jeho mínění srovnávat jenom jazyk Otokara Březiny a Jaroslava Durycha.¹⁷ Obdobné ocenění najdeme též v recenzi Bohumila Nováka, který nadto došel k závěru, že děj *Markéty Lazarové* je „rozvedeným básnickým obrazem“ a že tato „bohatýrská balada“ představuje autorovo dosud „nejkrásnější dílo“.¹⁸

Do soudů některých kritiků se promítlo jejich světonázorové podloží, což platí například o recenzích Jana Čepa, Václava Renče a Ladislava Štolla. Podle Čepa Vančura ztvárnil téma svého románu „jako báseň na elementární lidské vášně a pudy, na elementární lidskou krásu a velikost“, čímž otevřel „nejhlubší zřídla poezie“ a znovu prokázal své mistrovství. Čep mu však vyčetl popírání Boha a jeho výskyt tam, „kde k tomu není důvodu“.¹⁹ Rovněž Václavu Renčovi vadily pasáže, v nichž se projevil autorův světový názor, ale jinak *Markétu Lazarovou* nazval „mistrovským dílem“.²⁰ Ladislav Štoll měl k Vančurově levicovosti blízko, leč hodnocený román, který nazval „románem fantastickým“ a v němž viděl projev autorova „útěku do světa fantazie“, přijal s malým pochopením, neadekvátně.²¹

ČTENÁŘSKÁ ANKETA LIDOVÝCH NOVIN

S *Markétou Lazarovou* Vančura uspěl nejenom u literární kritiky, nýbrž také ve známé – a v pasáži o Mahenově a Vančurově korespondenci již zmíněné – čtenářské anketě Lidových novin, která v tomto listě vycházela od roku 1928.²² V roce 1931 v ní jeho román zvítězil před *Knihou o Francii* od Gustava Wintera a Čapkovými *Hovory s T. G. Masarykem*. V redakčním komentáři bylo napsáno, že jím Vančura, který v anketě uvedl jako „nejzajímavější knihu“ Čepovu *Zeměžluč*, „poprvé dobývá širší popularity“.

Svůj hlas mu daly mnohé známé osobnosti: spisovatelé František Kubka, Josef Kopta a Vítězslav Nezval, výtvarník Adolf Hoffmeister, představitelé divadelního světa Jindřich Honzl, Jaroslav Ježek, Eduard Kohout a Frank Tetauer, jakož i literární vědec Jan Mukařovský, kritik Miroslav Rutte, architekt Bohuslav Fuchs, historik Josef Šusta a nakladatel Josef Florian. Dalších šest hlasů patřilo lidem, jejichž jména dnes téměř nikomu nic neřeknou. V roce 1932 ještě pro *Markétu Lazarovou* hlasovali T. G. Masaryk, herec Václav Vydra a malíř Jan Zrzavý.

17 *Literární noviny* 5, 1930–1931, č. 14, s. 7.

18 Nový román V. Vančury. *Čin* 3, 1931–1932, č. 4, s. 74–76.

19 *Tvar* 4, 1931–1932, č. 2, s. 91–92.

20 *Akord* 4, 1931, č. 10, s. 476–477.

21 Poslední kniha Vladislava Vančury. *Tvorba* 6, 1931, č. 43, s. 686–687.

22 Dnes ji máme zpřístupněnou v edici Lukáše Holečka: viz *Anketa o knihu roku Lidových novin (1928–1949)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021.

Lze dodat, že Vančura za *Markétu Lazarovou* dostal také státní cenu. Postupně vyšla v mnoha reedicích, z nichž některé byly ilustrovány (například Václavem Sivkem či Markétou Hlinovskou), a v překladech. V roce 1967 měla premiéru její filmová adaptace: pod názvem *Marketa Lazarová* ji natočil František Vlácil, který spolu s Františkem Pavlíčkem napsal též scénář, hudbu složil Zdeněk Liška. Roku 1998 byl tento film v anketě filmových kritiků označen za nejvýznamnější snímek v rámci celé naší kinematografie. Podle Vančurova románu vzniklo i několik dramatizací a muzikálů, jež se hrály na scénách Divadla na provázku a Městského divadla v Brně, Moravského divadla v Olomouci, pražského Divadla ABC nebo Východočeského divadla v Pardubicích. V roce 2023 k nim přibyla audiokniha. Tohle všechno dokazuje, že *Marketa Lazarová* je dílo vsutku mimořádné, přesahující svou dobu a stále inspirativní.

Jiří Mahen a Josef Lada

JIRÍ POLÁČEK

Ladův portrét Jiřího Mahena

Mezi blízké přátele Josefa Lady patřil také Jiří Mahen. Seznámili se už v roce 1906 ve spojitosti s časopisem Svítlna, do nějž Mahen napsal – pod pseudonymem Ivan Had – satirický seriál Pražští řečníci, který Lada doprovodil několika karikaturami. Později ilustroval Mahenovu knihu *Dvanáct pohádek* (1918), jakož i reedici jeho dalšího pohádkového svazku *Co mi liška vyprávěla* (1947, první vydání z roku 1922 ilustroval František Hlavica). Nakreslil rovněž jeho portrét, čímž se zařadil po bok dalších autorů Mahenových portrétů a karikatur: Františka Gellnera, Františka Bidla, Adolfa Hoffmeistera, Jaroslava Krále, Františka Hlavici, Eduarda Miléna či Bohdana Laciny.

O přátelství těchto dvou známých osobností se můžeme dočíst v Ladově *Kronice mého života* (1942) a v knížce jeho dcery Aleny Ladové *Můj táta Josef Lada* (1963). V obou knihách jsou přetištěny též dopisy, které si Lada s Mahenem posílali v letech 1918 až 1937. Jsou také součástí publikace *Adresát Jiří Mahen* (1964), uspořádané Jiřím Hekem a Štěpánem Vlašínem. Jádrem této korespondence jsou krátké i delší listy, jež se týkají plakátu nazvaného Braňte knihu! Mahen požádal roku 1930 Ladu o obrázky ke svým dvanácti dvojverším, jimiž pranýřoval různé čtenářské zlozvyky, ale dočkal se jich až po třech letech. Dopisy z těchto let jsou velice osobité, hravé a humorné, což dokládají i dvě následující ukázky: první je z 3. dubna 1933, druhá ze 7. dubna 1934.

*Ladův obraz umístěný v pracovně Mahenova památníku
Foto: Jan Ševčík*

Milý J.,

dnes dostal jsem konečně ze Státního nakladatelství jakýsi plakát, který namaloval J. Lada pro hodné čtenáře. Nevěřil jsem toho roku svému oku bez sklenice moku, ty votroku, že už by ten plakát mohl být vůbec hotov. Teď se ovšem těším, že než odejdu na dovolenou, přece jenom ten plakát bude někde viset.

Říká se, že čas let, ale tomu jistě věří jenom děti. Jsem přesvědčen, že nejsi vinen Ty, nýbrž ten druhý, co má málo peněz a samý dluhy. U té knihy, co leží na lavici, udělej, jak na ni prší ze všech stran a hrom bije. Jinak to bude dobrý. Ten strejda taky žere to stehno nikoliv nad knihou, což není zrovna základním rysem českého charakteru. Na to si Tě dovoluje co nejslušněji upozornit

Tvůj Mahen

Dvojctihodný příteli, vášnivý velrybáři, ochránče knih a vůbec člověče nezlob se! Pane a Tvoje blahorodí! Vašnosti! Má úcta! Nazdar! Pozdravpámbů!

Ty jsi mě s tím plakátem sakramentsky prohnal! Vícekrát takovou práci na kvalt nevezmu. Ale co člověk neudělá pro starého kamaráda svobody? A je to rekord, co? 15. března 1930 o ½ 10 h jsem dostal od Tebe objednávku a dneska jsem už dostal ze Státního nakladatelství nátisky ku kolorování. Div se mi talent nezavařil! Doufám, že to uznáš a vzpomeneš si na mě, až budeš sedět někde Měsíc nad řekou. Ještě však se Tě dnes chci zeptat, zdali ty knihy musí být pouze v tmavých vazbách. Něco jsi mi jednou v dobách předglobálních psal, ale já už to zapomněl někde v tramvaji. Nebo je mohu udělat ve vazbách pestrých? Nebo v samovazbách? Buď, prosím Tě, tak laskav a obratem pošty mi napiš. A nezdržuj to zbytečně!

Zdraví Tě srdečně Tvůj vděčný snach

Jos. Lada

Ladova ilustrace z Mahenovy knížky Co mi liška vyprávěla

V dopisech, které se zmíněného knihovnického plakátu netýkají, si Lada s Mahenem psali například o uvedených ilustracích pohádek, o darovaných obrazech a kresbách z Kvítka, o Ladových vzpomínkách na Jaroslava Haška nebo o výstavě v pražském Mánesu, konané v roce 1936. Za zmínku stojí také Mahenova gratulace k Ladovým padesátinám a Ladova odpověď z prosince 1937.

Josef Lada charakterizoval svůj vztah k Mahenovi v *Kronice mého života* takto: „O Mahenově dobrém srdci připsal jsem několik řádků k vzpomínce na spolupráci s ním, když jsem mu ilustroval roku 1918

pohádkovou knihu. Nyní chci ještě jen dotvrdit, že jsem v něm poznal kamaráda vzácného, mužného charakteru, člověka nejryzejší čestnosti, na jehož štítu nebylo poskvrný. Pro upřímné, srdečné, obětavé přátelství jsem si Mahena hluboce vážil a vždycky litoval, že jeho vzdálený pobyt bránil nám, abychom se osobně více stýkali.“

Ve vile, kde Mahen v Brně od roku 1935 se svou ženou bydlel, je dnes Mahenův památník. Přízemí patří pobožce Knihovny Jiřího Mahena, která má ve svých fondech též impozantní monografii o Josefu Ladovi od Lva Pavlucha a Jiřího Oliče. O patro výš se nachází Mahenova pracovna, v níž visí dva Ladovy obrazy vedle obrazů Antonína Procházky, Eduarda Miléna či Františka Hlavici. Je tu zachována také spisovatelova knihovna, obsahující řadu knih, které Mahen dostával od jejich autorů s patřičným věnováním. Od autora *Bubáků a hastrmanů* jsou zde pouze *Veselé kresby Josefa Lady*, vydané s krátkým úvodem Zdeny Ančíka nakladatelstvím Družstevní práce v roce 1949. Je v nich Ladův podpis a datum 4. června 1952. Mahen se tudíž touto knížkou potěšit už nemohl...

Ladův obraz umístěný v pracovně Mahenova památníku

Foto: Jan Ševčík

Nález v Mahenově památníku

JAN ŠEVČÍK

Již v předchozích dvou číslech Milíře (25/2023 a 26/2024) jsme informovali o nálezu ve starých, již dávno nepoužívaných kamnech v brněnském Mahenově památníku (dále jen MP). Nález se podařil na podzim roku 2023, a to během inventarizace. Když jsme došli až ke kamnům v Mahenově pracovně, napadlo mě prozkoumat, co je uvnitř. Jenže kamna byla zarezlá. Když pak rez konečně povolil, zjistil jsem, že jsou plná jakýchsi papírů a odpadků. Že jde o víc než o klasický domácí odpad, se ukázalo v okamžiku, kdy jsem z té změti vytáhl obálku se známkou s Adolfem Hitlerem: podle nadepsaného textu šlo o oficiální korespondenci Karly Mahenové s protektorátními úřady. Nyní již víme, že kamna vedle skutečných odpadků obsahovala její korespondenci od války po osmdesátá léta, řadu rukopisů a dokumentů, novinové výstřižky, veliké množství pohlednic, ale také obaly od bonbónů, věci denní spotřeby a pak povšechný odpad včetně jedné celé kytice.

Za přehlížení nálezů může zřejmě dekorativnost kamen. Svému účelu přestala sloužit již někdy v šedesátých letech, kdy bylo do MP dovedeno ústřední topení. Knihovna Jiřího Mahena kamna převzala spolu se zbylým vybavením v době vzniku MP a udělala z nich součást stálé expozice. Dostala tak vlastní inventarizační číslo. V době rekonstrukce v roce 2018 se převážela do depozitu a pak zase zpátky. Jsou dekorativním, byť autentickým exponátem, který doplňuje Mahenovu pracovnu, ale sám o sobě není nijak důležitý. Proč se tedy dobývat dovnitř?

Nejmladší nalezené dokumenty pocházejí z konce osmdesátých let. Zdá se značně nepravděpodobné, že by je tam vyhodila sama Karla Mahenová nebo její sestra Marie Haselmannová, která s ní sdílela domácnost. Jednak si byly vědomy, že kamna jsou již řadu let odpojená, a jednak víme, že v posledních letech života byly obě sestry již málo pohyblivé, a tak žily prakticky už jen v přízemí vily. Lze tedy předpokládat, že svou korespondenci vyřizovaly taktéž zde, a ne v patře, kde se kamna nacházejí.

S největší pravděpodobností se tak dokumenty dostaly do kamen buď v krátkém období mezi úmrtím Karly Mahenové a převzetím vily Knihovnou Jiřího Mahena, nebo v době rekonstrukce ve zmiňovaném roce 2018. Víme, že v období „bezvládní“ se po vile pohybovali přátelé a vzdálenější příbuzní obou sester, ale také osoby zcela cizí, které se dostaly ke klíčům. Pokud se dokumenty octly v kamnech v této době, zřejmě někdo systematicky prohledával pozůstalost po paní Mahenové, a co nevyužil, napěchoval spolu s dalším materiálem, na který přitom narazil, do kamen. Vzhledem k tomu, že jsme nejstarší dokumenty našli na dně kamen a že směrem vzhůru se nacházely ty novější, je jasné, že původně šlo o ucelený soubor dokumentů seřazených od nejstarších po nejmladší.

Jestliže se však dokumenty dostaly do kamen v době rekonstrukce, šlo by zřejmě o situaci, kdy dělníci během vyklízení místností narazili na ukryté dokumenty a ušetřili si práci tím, že je nacpali do kamen. V tom případě se k řadě nezodpovězených otázek přidává ještě jedna, a to neméně zajímavá: kde byly dokumenty původně ukryty? Řečená kamna nejsou vůbec malá a nálezem byla napěchována až téměř po okraj.

Tato varianta se zdá o něco méně pravděpodobná než varianta první, protože kamna měla být podle pamětníků zarezlá již před rekonstrukcí. Zároveň se dá předpokládat, že pokud by si takto někdo šetřil práci, asi bychom v kamnech našli i odpad mladšího data, tedy z doby rekonstrukce. Jak to ale bylo ve skutečnosti, to se zřejmě již nedozvíme.

DĚNÍ PO PŘEKVAPIVÉM OBJEVU

Bezprostředně po překvapivém objevu bylo informováno vedení Knihovny Jiřího Mahena. Bylo rozhodnuto, že k nálezům budou přizváni také odborníci z Moravského zemského archivu, kteří jej pomohou vyzvednout a připraví jeho dlouhodobé uskladnění v prostorách MP. Ke spolupráci byla vyslána skvělá restaurátorka a odbornice Pavla Lukasová. Následoval odběr vzorků z nálezů s cílem udělat si představu o pravděpodobném obsahu kamen a zachovalosti dokumentů. Výsledky odběru byly velmi slibné, a tak 23. září 2024 proběhlo vyzvednutí nálezů a jeho hrubé roztřídění. Přítomni byli zástupci mnoha médií, jejichž zájem nás až překvapil.

Po svém vyzvednutí byl nález roztříděn podle typů jednotlivých dokumentů, jejich datace a míry poškozenosti. Velkou radost nám udělalo zjištění, že kromě zmíněné kytice byla většina nálezů díky stálé teplotě a suchu ve vynikajícím stavu. Bylo provedeno základní očištění a část nálezů již byla zpracována také obsahově. Na konci roku 2025 si nález převzal Moravský

zemský archiv, kde probíhá dočištění, restaurování a přípravy na dlouhodobé uložení v MP. Počítáme s digitalizací nálezů, která umožní jeho zpřístupnění široké veřejnosti. Zároveň by měla být uspořádána velká výstava, o kterou již projevily zájem i další kulturní a akademické instituce.

Jak již bylo řečeno, nález můžeme rozdělit na písemné dokumenty osobní povahy, dále na novinové výstřižky a podobné dokumenty, na spotřební materiál, jímž jsou různé obaly či pásy do psacích strojů. Ale ani tento materiál nelze považovat za úplný odpad, protože dokumentuje život ve vile za Karly Mahenové a její sestry Marie. Zjistíte se tedy dostane alespoň do plánované výstavy.

SVĚDECTVÍ CENNÝCH DOKUMENTŮ

Celý nález ještě obsahově zpracovaný nemáme, neboť práce na něm byly přerušeny kvůli konzervaci a technické stránce věci, ovšem již nyní zpracované části představují řadu historicky cenných dokumentů. Asi největší cenností jsou pracovní verze knihy *Život s Jiřím Mahenem* (1978), a to od rukopisných poznámek a náčrtů přes pracovní strojopisné verze až po poslední verze kapitol, ve kterých se ještě škrtalo. Cenné jsou především pro to, že se řada informací, které obsahují, do výsledné podoby knihy nedostala. Například v poznámkách ke knize, v nichž Karla Mahenová shrnuje své životopisné údaje, se píše, že se narodila jako čtvrtá ze čtyř sourozenců a že její mamince v té době nebylo ještě ani jednadvacet let. Zajímavé je to především proto, že se o třetím sourozenci paní Mahenové dosud nevědělo. I v konečné verzi knihy tvrdí, že měla sourozence jen dva. Ve strojopisném náčrtu jedné kapitoly se věnuje článku svého muže o maminkách s názvem Věčná proměna matek. Přitom zdůrazňuje, že jde o článek napsaný tři týdny před jeho smrtí, tedy o jeho poslední publikovaný text. Tato informace však v knize chybí, i když článek je v ní také otištěn.

Mnohem bohatší než knižní verze je i v nálezě obsažené vyprávění, jak byla Karla Mahenová po vypuknutí první světové války zatčena za šíření protirakouských, protiválečných a proruských letáků. Ty měla od svého učitele ruštiny Antonína Párala. Hrozilo jí za to oběšení, kterým byl potrestán i sám Páral, ale díky různým vlivným kontaktům se jí podařilo zachránit. Když byl proces s odbojovým centrem zahájen, figurovala v něm už jen jako svědek, ne jako obviněná. Z dalších zajímavých dokumentů zmiňme obálku dopisu z protektorátního období se známkou s Hitlerem a formulář pro potvrzení občanství Protektorátu Čechy a Morava. Cenný je také ústřižek složenky k vdovskému důchodu z téže doby. Dále můžeme uvést inzerát Karly Mahenové, že daruje kotě „do dobrých rukou“ – doklad chovatelské vášně obou sester, která se uchovala v obecné

paměti. Najdeme tu i objednávku šatů s kompletními mírami paní Mahenové nebo oficiální přání k jejím osmdesátým narozeninám od ředitele Knihovny Jiřího Mahena Miroslava Mráze. Zajímavý je dopis z Československé televize z 11. července 1979, z nějž plyne, že měl být natočen o Mahenovi film, a produkce tudíž žádala paní Mahenovou o součinnost a poskytnutí vily. Z textu vyplývá, že to není první dopis ze vzájemné korespondence. A uveďme i působivý dopis pana Vítka (jeho jméno neuvedeno), bývalého vězně z Mauthausenu a Dachau, ve kterém popisuje, jak obě místa navštívil v poválečné době a co to pro něj znamenalo.

Když byl nález z kamen vyzvedáván, většina přítomných doufala, že bude obsahovat písemnosti Jiřího Mahena. Odráží se to i v reportážích z této akce. Když se pak ukázalo, že až na nepatrné drobnosti nepatří Mahenovi, ale jeho ženě, zavládlo jisté zklamání. Ovšem nyní se ukazuje, že i přesto jde zřejmě o poslední velký objev nových informací o Mahenově životě a díle, a to opět ze strany jeho ženy, která dodnes stojí v Mahenově stínu.

Je to svým způsobem logické. Karla Mahenová si po smrti svého muže dala za životní cíl uchovat jeho dílo a odkaz. Uchovala jeho pozůstalost, pracovnu a fond, takže na tomto základě mohl vzniknout jeho památník, jehož vznik navíc iniciovala. Ale co je nejpodstatnější, skutečně se jí podařilo, aby Mahenovo dílo přečkalo turbulentní 20. století a mohlo k nám promlouvat i dnes. Svůj vlastní život přitom upozadila tak, že se jaksi vytratil z historie. Bývá až příliš často redukována jen na „paní Mahenovou“. Proto objev v kamnech vnímám i jako šanci tuto až historickou křivdu napravit. Plánovaná instalace částí nálezů do expozice MP představuje dobrou příležitost jak zařídit, aby zde měla náležitě místo i ona.

Mahenův památník Foto: Jan Ševčík

Vzpomínka na Jaroslava Boudu

Jedním z našich známých výtvarných umělců je Cyril Bouda (1901–1984), který měl o tři roky staršího bratra Jaroslava, jemuž byl však dopřán velmi krátký život: žil v letech 1898–1919. Po absolvování reálky studoval na Akademii výtvarných umění v Praze a na pražské filozofické fakultě. Za první světové války byl na italské frontě, kde dostal tyfus, na jehož následky předčasně zemřel. Byl výtvarně mimořádně nadaný a ceněný i v zahraničí. Navzdory krátkosti života vytvořil poměrně rozsáhlé dílo. Jeho součástí je i kresba k Mahenově pohádce *Nanynka a podzemní král* z roku 1918 (jde o součást knihy *Dvanáct pohádek*, vydané v uvedeném roce 1918 a ilustrované Josefem Ladou). Byla reprodukována v časopisu Kulturní zpravodaj 1. dubna 1926, kde o jejím autorovi vyšel též článek Miloslava Novotného a Václava Poláčka.

(po)

Postskriptum: zprávy a informace

DVĚ VÝSTAVY O BRATRECH ČAPCÍCH

Ve čtvrtek 9. ledna 2025 se v brněnském Mahenově památníku konala vernisáž výstavy o bratrech Čapcích, nazvané *Nerozlučná dvojice* a otevřené až do poloviny letošního roku. Tato výstava vznikla již v roce 2020 a zájemci ji mohli zhlédnout už na mnoha místech nejenom v České republice, ale i v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině. Její autor Hasan Zahirović ji zkoncipoval tak, že jednotlivé panely přibližovaly rodiče a prarodiče bratří Čapků, jejich pobyt v Paříži a společnou tvorbu, kraj *Devatera pohádek* či vznik slova robot. Další panely poskytly informace o zálibě obou Čapků v chovu koček a psů, o jejich letních pobytech na Oravě i o jejich boji proti nacismu. Autorovy texty doplňovaly reprodukce mnoha fotografií a karikatur, obálky četných knih bratří Čapků, memoárových děl a odborných publikací, jakož i reprodukce Josefových obrazů, kreseb a ilustrací i ukázky jeho scénografické tvorby a návrhů kostýmů. V Brně se s oběma Čapky bylo možno setkat i v hlavní budově Knihovny Jiřího Mahena na Koblišné ulici, a to na malé výstavě s názvem *Slavné české dvojice*, otevřené od konce listopadu 2024 do konce února 2025. Byli zde představeni krátkými charakteristikami a fotografiemi, doplněnými jejich knihami, čapkovskými prózami Marie Šulcové a vzpomínkovými publikacemi.

(po)

STEZKAMI STARŠÍ ČESKÉ LITERATURY

Dne 10. srpna 2024 zemřela členka SJM docentka Hana Bočková (viz Milíč 26/2024). Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity se 6. února 2025 konalo vzpomínkové kolokvium k uctění její památky. Vystoupilo na něm osmnáct badatelů a badatelek, zaměřených na starší českou a slovenskou literaturu. Vedle reflexe odborného odkazu Hany Bočkové se mimo jiné věnovali kramářským písním, místu Jana Husa v české literatuře počátku 17. století, edici Harantova cestopisu v České knižnici, genezi cestopisu Martina Kabátníka, Bohuslavu Balbínovi jako románové postavě v nejnovější české literatuře nebo vlivu potridentské rekatolizace na překladovou literaturu.

(rm)

PLÁNY PO SMRTI JIŘÍHO MAHENA

Smrt Jiřího Mahena 22. května 1939 měla velký mnohostranný ohlas, o němž jsme již v Milíři psali (viz například Milíř 21/2019). Jednou z reakcí byl nekrolog Jana Šnobra Jiří Mahen zemřel, otištěný v červnu 1939 v časopisu Panorama. Šnobl v něm mimo jiné napsal, že Mahen měl být jmenován čestným doktorem Masarykovy univerzity a že jedno brněnské divadlo, které se tehdy projektovalo, mělo být nazváno Mahenovým. Zemský výbor moravskoslezský založil k počtě zemřelého spisovatele literární a uměleckou cenu, jež se měla udělovat každoročně 30. května a obnášet 50 000 korun. Jak víme, nic z toho se ve válečných letech neuskutečnilo. Cena Jiřího Mahena v poválečném období existovala, ale už se dávno neuděluje.

(rm)

SLOVNÍK ČESKÝCH DIVADELNÍCH HER

Nakladatelství Academia a Ústav pro českou literaturu AV ČR vydaly s vročením 2024 (ale de facto 2025) dvousvazkovou kolektivní publikaci nazvanou *Moderní česká divadelní hra (1896–1945). Mezi textem a inscenací (slovník děl)*. Autorský kolektiv tvoří vedle editora Aleše Merenuse jednadvacet teatrologů a teatroložek. V editorově osmistránkovém úvodu je definován autorský záměr: „vypracovat komplexní lexikografickou publikaci soustředující základní informace o klíčových dramatických dílech (textech i jejich inscenacích), která podstatným způsobem zasáhla do literárního a divadelního vývoje“. Hesla věnovaná 106 vybraným hrám jsou seřazena chronologicky a rozčleněna do čtyř etap, jež vymezují roky 1896–1918, 1918–1929, 1929–1939 a 1939–1945. Každé etapě předchází její stručná charakteristika: přináší nástin dobového dění, přehled soudobých divadel, hlavních osobností a zejména her. Hesla mají devět obsahově bohatých částí. Jejich výpovědní hodnotu zvyšuje ilustrační doprovod tvořený fotografiemi z inscenací, reprodukcemi obálek knižních vydání, plakátů, scénických a kostýmních návrhů. Slovník zahrnuje též hesla o hrách Jiřího Mahena: jde o dramata *Janošík* (1910), *Ulička odvahy* (1917) a *Dezertér* (1923) a o šestici filmových libret *Husa na provázku* (1925). Tento svazek je mimoto přetištěn v chystané antologii člena SJM Marka Lolloka s názvem *Poetistické drama*.

(jp)

PŘEDNÁŠKY V MAHENOVĚ PAMÁTNÍKU

Společnost Jiřího Mahena ve snaze oživit a zmnožit svoji činnost uspořádala v prvním pololetí letošního roku čtyři přednášky, které se konaly v Mahenově památníku a byly zaměřeny na Mahenovu osobnost a tvorbu. Cyklus zahájil 6. března Jiří Poláček. Udělal nástin Mahenových životních osudů a hlavních složek jeho díla, přičemž se více soustředil na poezii; mimoto osvětlil Mahenův vztah k Vladislavu Vančurovi, Karlu Čapkovi, Vítězslavu Nezvalovi, Františku Halasovi či k Josefu Ladovi. 10. dubna následovala přednáška Veroniky Valentové, jež představila svazek šesti „filmových libret“ *Husa na provázku* a zejména divadelní inscenace těchto osobitých textů. Marek Lollok pak 29. května hovořil o Mahenových různých „dramatických tvářích“: ukazoval je na hrách *Janošík*, *Ulička odvahy*, nebo *Dezertér*. V poslední přednášce Hana Kraflová 19. června přiblížila Jiřího Mahena prostřednictvím dokumentů uložených v Moravském zemském muzeu.

(rm)

JUBILEUM SPISOVATELE PAVLA SULY

V neděli 27. července 2025 uplynulo padesát let od smrti spisovatele Pavla Suly (1882–1975). Tento rodák ze Svojsic u Přelouče, vlastním jménem Josef Sulík, je dnes už málo známý, jeho tvorba je však velice rozsáhlá a žánrově rozmanitá. Do obecné školy chodil v Čáslavi, kde jeho spolužáky byli Rudolf Těsnohlídek a Jiří Mahen, s nimiž byl rovněž ve spolku Lid a stejně jako oni přispíval do Východočeského obzoru. Po absolvování učitelského ústavu v Kutné Hoře učil na Čáslavsku a Českobrodsku, ale i ve Vídni, Havlíčkově Brodě či Praze. Vyvíjel širokou osvětovou, kulturní a publicistickou činnost, redigoval časopisy Úsvit a Klas, knižní edice a různé sborníky; psal též učebnice a čítanky. Své knihy adresoval především dětem a mládeži: lze uvést například prózy *Zeměžluč* (1910), *Šťastná zahrada* (1918), *Melanka* (1920), *Letňáskové* (1931) nebo *Svět v kolotoči* (1937). Pro dospělé psal prozaická díla převážně z maloměstského prostředí. Za zmínku stojí tituly *Tanečnice* (1910), *Úsměvy v slzách* (1918), *Stvořitelé světa* (1919) či *Pokušitelé* (1920). Sulovu osobnost, životní dráhu a tvorbu přibližuje sborník nazvaný *Zlatě doma* (1972), do nějž přispěli J. V. Pleva, Jindřich Hilčr, Josef Prchal, Ladislav Stehlík, Ludmila Vančurová, Karel Nový nebo Jan Šnobl. V brněnském Mahenově památníku je uloženo první vydání *Letňásků*, ilustrované Josefem Čapkem a zachycující prázdninový pobyt pražské rodiny v obci Karlov na Žďársku. Je v něm toto autorovo věnování: „Milému příteli básníku Jiřímu Mahenovi za jeho dílo svěží a mladé pod stromeček soudruh z mládí Pavel Sula.“

(po)

OHLÉDNUTÍ ZA HELENOU HAVÍŘOVOU

V pátek 29. srpna jsme se v kostele svatého Tomáše v Brně naposledy rozloučili s Helenou Havířovou (14. 7. 1942 – 22. 8. 2025), dlouholetou členkou Společnosti Jiřího Mahena a uznávanou knihovnicí. Knihovnictví vystudovala na Střední knihovnické škole v Brně a poté ještě na Univerzitě J. A. Komenského v Bratislavě. Celý život zasvětila práci v Knihovně Jiřího Mahena, kde kromě Ústřední knihovny působila také na mnoha pobočkách. Pro svou veselou a přátelskou povahu byla velmi oblíbená. Vedle literatury patřila k jejím zálibám vážná hudba a turistika. Pomáhala též své někdejší profesorce z knihovnické školy Věře Hofmanové, která se v pozdním věku proslavila jako oceňovaná spisovatelka Květa Legátová. Budeme vzpomínat.

(jč)

MAHENOVO DIVADLO: ŠEDESÁT LET

Divadelní budova na Malinovského náměstí v Brně – dnešní Mahenovo divadlo – existuje už od roku 1882. Měla různé názvy: v letech 1919–1945 to bylo Divadlo Na hradbách, v letech 1946–1965 Janáčkovo divadlo a teprve po postavení dnešního Janáčkova divadla na Rooseveltově ulici byla pojmenována po Jiřím Mahenovi. Podle svědectví Eugenie Dufkové se tak stalo na popud teatrologa Bořivoje Srby; jméno autora *Kamarádů svobody* tedy nese šedesát let. Toto jméno (přesněji řečeno příjmení) však už neslo od roku 1946 Divadlo na Veverí, existující v letech 1884–1952, a poté dnešní Městské divadlo na Lidické, v němž brněnská činohra působila v letech 1954–1965, kdy se přesunula do nově pojmenované budovy na Malinovského náměstí.

(rm)

JIŘÍ MAHEN V BRNĚNSKÉM METRU

Dne 6. prosince 2024 měla v brněnském divadle Reduta premiéru hra filmového režiséra a scenáristy Tomáše Svobody (* 1971) *Brněnské metro*. Je to svébytná crazy komedie. Její děj začíná tím, že v nevěstinci zemře dirigent Petr Bohatý. Po smrti putuje podsvětím, jímž je neexistující brněnské metro. Další postavami tu jsou dirigentova žena, prostitutka, Spejbl a Hurvínek či divadelní režisérka Daniela Špinar, leč na scéně se různě objevují nebo jsou zmiňováni bratřenci Ludvík a Milan Kunderové, Leoš Janáček a také Jiří Mahen. Připomíná se tu, že v Brně je Mahenovo divadlo, Knihovna Jiřího Mahena a Mahenův památník

(Společnost Jiřího Mahena je pohřichu opomenuta), a tak padne otázka, proč se Brno nejmenuje po autoru *Janošíka*. Je třeba říci, že *Brněnské metro* poněkud trpí přemírou vulgarismů, ale herci a herečky podávají skvělé výkony, a tak hra je to úspěšná: diváci se baví a reprízy jsou většinou vyprodané.

(jp)

KARLA MAHENOVÁ A LUDMILA VANČUROVÁ

Manželky Jiřího Mahena Karla Mahenová (1896–1991) a Vladislava Vančury Ludmila Vančurová (1897–1983) o řadu let přežily své muže a také o nich zanechaly vzpomínková svědectví: jde o knihy *Život s Jiřím Mahenem* (1978) Karly Mahenové a *Dvacet šest krásných let* (1967) Ludmily Vančurové. V obou se lze dočíst ledacos nejenom o Mahenovi a Vančurovi, nýbrž i o dalších spisovatelích a evokované době. Poslední setkání obou vdov se podle sdělení Sylvie Santarové, ženy Vančurova vnuka Pavla Santara, uskutečnilo při promoci Pavla Santara na Vysoké škole veterinární v Brně 29. března 1980. Karla Mahenová při této příležitosti Santarovi věnovala Mahenovu sbírku *Balady*, vydanou Skupinou výtvarných umělců v Brně roku 1929 s ilustracemi Eduarda Miléna; dodejme, že poprvé tato sbírka vyšla v roce 1908.

(po)

MAHENOVY KATALOGIZAČNÍ LÍSTKY

Pracovnice Knihovny Jiřího Mahena Pavla Steinhauserová má v péči devětačtyřicet katalogizačních lístků, na něž patříčné údaje o knižních novinkách napsal Jiří Mahen. Jde o knihy dosti různorodé. Z české prózy jsou mezi nimi romány Karla Klostermanna *Ze světa lesních samot*, J. F. Karase *Halali* a J. J. Paulíka *Utonulá*, z cizojazyčných románů díla Kurda Lasswitze *Na zemi a na Marsu*, Edwarda Bellamyho *Rovnost*, P. D. Boborykina *Vasilij Ťorkin*, Maurice Leblanka *Prapodivný život Baltazarův* či Ramóna Gomeze de la Serny *Zázračný lékař*. Dále jsou zde dramata Hermannů Sudermanna *Svatojánské ohně*, Augusta Strindberga *Slečna Julie* a O. W. de Lubicze Miłosze *Mifiboseth*, soubor *Lyrika* Borise Pasternaka přeložený Josefem Horou a také *Hrst veselých výstupů* od Jaroslava Průchy. Lze zmínit i knihu V. G. Korolenka *Pád carské rodiny*, několik svazků z Brehmova cyklu *Život zvířat* spolu s knížkou Theodora Etzela *Brehmovy povídky o zvířatech* nebo spis Jaroslava Kříženeckého *Užitek hospodářských zvířat*. Za zmínku stojí též soubor *Korespondence* Alaina-Fourniera, *Vybrané řeči a spisy se životopisem* Ferdinanda Lasalla, *Obrazy z utrpení Páně* Gabriela Miróa či *Slovanský almanach*.

(rm)

ČLENSKÁ SCHŮZE SJM 16. PROSINCE 2025

Poslední letošní akcí SJM byla členská schůze, která se konala v úterý 16. prosince v Knihovně Jiřího Mahena v Brně. Účast členů a členek nebyla příliš velká, ale když se vzaly v potaz zaslané plné moci, byla usnášeníschopná. Ke dni konání schůze měla SJM 39 individuálních členů, tři členy čestné a tři členy kolektivní. Program proběhl podle pozvánky. Předsedkyně SJM Mgr. Hana Kraflová nejprve přednesla zprávu o činnosti za dobu uplynulou od poslední členské schůze a nastínila plán aktivit na další období. Doc. Jiří Poláček poté informoval o hospodaření. V roce 2024 činil příjem 8 300 Kč, výdaje byly 30 789 Kč, zůstatek na bankovním účtu činil 22 555 Kč. Výdaje za rok 2025 ke dni konání schůze činily 10 080 Kč, příjmy 8 600 Kč. Zůstatek na účtu SJM byl 20 537 Kč, hotovost byla 1 078 Kč. Dr. Olga Jeřábková přednesla zprávu kontrolní komise provedenou k datu 31. 12. 2024. Konstatovala, že přehledy souhlasí, jednotlivé položky jsou doloženy. Vzhledem k tomu, že Ing. Josef Gogela rezignoval na funkci jednatele, byla do ní zvolena Mgr. Monika Kratochvílová, která současně rezignovala na funkci hospodářky. Do funkce hospodáře byl zvolen doc. Ondřej Sládek. V diskusi se účastníci schůze shodli, že by bylo žádoucí vyzvat ke spolupráci pracovníky a pracovnice poboček KJM, případně jim nabídnout členství; zatím tyto snahy zůstávají bez odezvy. Dále se prodiskutovaly návrhy dalších akcí: setkání u Mahenova pomníku, mahenovské dny pro veřejnost či přednášky v Mahenově památníku.

(jp)

Obsah

Rok 2025: odlišná pololetí (<i>Ľirí Poláček</i>)	2
Divadelní inscenace Husy na provázku (<i>Veronika Valentová</i>)	4
Soudobé reflexe Husy na provázku (<i>rm</i>)	12
Z dílny Jiřího Mahena (<i>jp</i>)	21
Baladický román o lásce (<i>Ľirí Poláček</i>)	23
Jiří Mahen a Josef Lada (<i>Ľirí Poláček</i>)	36
Nález v Mahenově památníku (<i>Ľan Ševčík</i>)	40
Vzpomínka na Jaroslava Boudu (<i>po</i>)	44
Postskriptum: zprávy a informace	45

MILÍŘ / ZPRAVODAJ SPOLEČNOSTI JIŘÍHO MAHENA 27/2025

Redakce Jiří Kudrnáč – Jiří Poláček
Obálka – s použitím kresby Vojtěcha Pečinky – Jiří Poláček
Grafická úprava a sazba Jiří Miškeřík

Vydala Společnost Jiřího Mahena v nakladatelství Albert v Brně roku 2025
Náklad pouze digitálně

ISBN 978-80-7326-347-8
(František Šalé – ALBERT)